

Høgskulen på Vestlandet

Bacheloroppgave

BVP331

Predefinert informasjon

Startdato:	15-05-2020 09:00	Termin:	2020 VÅR
Sluttdato:	22-05-2020 14:00	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	Bacheloroppgave		
SIS-kode:	203 BVP331 1 H 2020 VÅR		
Intern sensor:	(Anonymisert)		

Deltaker

Kandidatnr.: 325

Informasjon fra deltaker

Tittel *: Hvordan brukes målrettet miljøterapi i rehabiliteringsarbeid med innsatte i norske fengsler?
Antall ord *: 11697
Egenerklæring *: Ja **Inneholder besvarelsen Nei**
konfidensielt
materiale?:

Jeg bekrefter at jeg har Ja
registrert
oppgavetittelen på
norsk og engelsk i
StudentWeb og vet at
denne vil stå på
vitnemålet mitt *:

Jeg godkjenner avtalen om publisering av bacheloroppgaven min *

Ja

Er bacheloroppgaven skrevet som del av et større forskningsprosjekt ved HVL? *

Nei

Er bacheloroppgaven skrevet ved bedrift/virksomhet i næringsliv eller offentlig sektor? *

Nei

Høgskulen
på Vestlandet

BACHELOROPPGAVE

"Hvordan brukes målrettet miljøterapi i rehabiliteringsarbeid med innsatte i norske fengsler?"

"How is targeted environmental therapy used in rehabilitation work with inmates in Norwegian prisons?"

Kandidatnummer: 303 - 325

Bachelor i vernepleie

Institutt for velferd og deltaking

Høgskulen på Vestlandet

Innleveringsdato: 22.05.2020

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 12-1.

Sammendrag

Bakgrunn: I vår bacheloroppgave har vi valgt å skrive om innsatte i norske fengsler. Mange innsatte blir løslatt uten bolig, arbeid, opplæringsmuligheter og behandlingskontakt, og faller tilbake til rusmiddelmissbruk og/eller kriminalitet. **Formålet** med oppgaven er å belyse hvordan målrettet miljøterapi brukes i rehabiliteringsprosessen som skal forberede de innsatte på livet utenfor murene. **Metode:** Vi har tatt i bruk en metodetriangulering. Teorien har vi fremhevet gjennom et litteratursøk som belyser hvem de innsatte er, selve straffegjennomføringen og hvordan rehabiliteringsprosessen kan se ut. Videre har vi formulert og gjennomført en spørreundersøkelse som primært søkte etter konkrete miljøterapeutiske tiltak i fengsel. Ut fra de tiltakene vi fikk kjennskap til her, så vi et behov for å trekke fram ytterligere litteratur gjennom fase to i litteratursøket for å ytterligere belyse problemstillingen. **Resultatene** viste at norske fengsler har en rekke tiltak som kan knyttes til målrettet miljøterapi, både rettet mot sosiale ferdigheter, ADL-ferdigheter, rusmestring og sinnemestring.

Abstract

Background: In our bachelor thesis we have chosen to write about inmates in Norwegian prisons. Many inmates are released without housing, work, educational opportunities and treatment-contact, and fall back into substance abuse and / or crime. **The purpose** of this assignment is to show how targeted environmental therapy is used in the rehabilitation process to prepare the inmates for life outside prison. **Method:** We have used a method triangulation. We have highlighted the theory used through a literature search that shows who the inmates are, the actual execution of sentences and how the rehabilitation process can look. Furthermore, we formulated and conducted a survey that primarily sought specific environmental therapeutic measures in prison. Based on the measures we became aware of here, we saw a need to search for additional literature through phase two of the literature search. This to further elucidate the topic. **The results** showed that Norwegian prisons have a number of measures that can be linked to targeted environmental therapy, both aimed at social skills, ADL skills, substance abuse and anger management.

1.0 Innledning	4
1.1 Mål for oppgaven	5
1.2 Valg av tema og problemstilling	5
1.2.1 Avgrensing av problemstillingen	6
2.0 Teori	7
2.1 Straffegjennomføring i Norge i dag	7
2.1.1 Kriminalomsorgens verdigrunnlag	7
2.1.2 Fengslingstyper	8
2.1.2.1 Innsatte i Norge idag	8
2.1.2.2 Norge og Norden versus USA og resten av Europa	9
2.2 Rehabilitering	10
2.3 Miljøterapi	13
2.3.1 GAVE-modellen	14
3.0 Metoder	16
3.1 Valg av metoder	16
3.2 Spørreundersøkelsen	17
3.2.1 Planlegging, gjennomføring og rekruttering	18
3.2.2 Spørreundersøkelsens form	19
3.2.3 Avveininger knyttet til informert samtykke og anonymitet	22
3.2.4 Svakheter ved spørreundersøkelsen	23
3.2.5 Styrker ved spørreundersøkelsen	23
3.3 Litteratursøk	24
3.3.1 Søkeprosess for bakgrunnssøk	24
3.3.1.1 Styrker og svakheter ved bakgrunnssøket	25
3.3.2 Søkeprosess for oppfølgingssøket	25
3.3.2.1 Styrker og svakheter ved oppfølgingssøket	26
3.4 Kritisk vurdering av litteratur fra søk	27
4.0 Resultater og drøfting	28
4.1 Miljøterapeutiske tiltak fra spørreundersøkelsen	29
4.1.1 ADL-trening	31
4.1.2 Rusmestring	32
4.1.2.1 Reflekterende samtaler	33
4.1.2.2 Strukturerte samtaler	34
4.1.3 ART og sosial ferdighetstrening	35
4.2 Oppsummering og avslutning	37
5.0 Litteraturliste	39
6.0 Vedlegg	45
6.1 Spørreundersøkelse	45

Tabelliste

<i>Figur 1: Innsatte etter fengslingsstype 2017</i>	8
<i>Figur 2: Innsatte etter lovbruddstype 2017</i>	9
<i>Figur 3: GAVE-modellen</i>	15
<i>Figur 4: Facebook-innlegg</i>	18
<i>Figur 5: Komplette spørsmålsliste til undersøkelsen</i>	20
<i>Figur 6: Eksklusjon av spørsmål</i>	21
<i>Figur 7: prevalens av miljøterapeutiske tiltak</i>	30

1.0 Innledning

Mange innsatte i norske fengsler har ikke levd et liv med gode, konstruktive relasjoner, skolegang, fast jobb og mulighet til å bedrive de aktivitetene de ønsker. Noen har hatt det tøft, og vendingene i livet har ikke alltid vært deres feil. Mats og Kristian ble begge tidlig plassert i spesialklasser og skjermet fra den vanlige skolen. De opplevde at de ble utstøtt og aksepterte etterhvert dette stempelet fra samfunnet om at de ikke passer inn blant “vanlige” mennesker - det ble identiteten deres. De fant heldigvis trygghet i grupper med samme identitet. Uheldigvis var dette kriminelle miljøer. “Det er litt urettferdig, etter min mening, at skoler gir opp, jobber gir opp, foreldre kanskje gir opp og barna ender opp med kriminalitet”, sier Daniel. Ole hadde til og med en trygg og god oppvekst og mestret skolen. Da han likevel begynte å ruse seg, befant han seg plutselig i miljøer som fungerte som et springbrett inn i vold og kriminalitet (NRK, 2020a, 31.00-37.00). Dette er hentet fra Røverradion, et radioprogram og podcast laget av innsatte i norske fengsler.

En vanskelig bakgrunn kan skade utviklingen og føre til at mange innsatte i dag ikke har de ferdighetene og kunnskapene som skal til for å fungere innenfor samfunnets rammer. Det er vanskelig å forestille seg de innsattes perspektiv da vi som kanskje kan anses som litt mer heldig i samfunnet tar for gitt grunnleggende egenskaper noen innsatte er foruten.

Målet for kriminalomsorgens faglige virksomhet er en straffedømt som når dommen er sonet, er stoffri eller har kontroll over sitt stoffbruk, har et passende sted å bo, kan lese, skrive og regne, har en sjanse på arbeidsmarkedet, kan forholde seg til familie, venner og samfunnet for øvrig, evner å søke hjelp for problemer som måtte oppstå etter løslatelsen og kan leve uavhengig. (Justis- og beredskapsdepartementet, 2008, s.9)

Straffegjennomføringen skal altså legge til rette for et godt liv uten kriminalitet, og sikre en såkalt “sømløs” reintegrering til samfunnet (Justis- og beredskapsdepartementet, 2008, s. 28).

Vi vil videre i dette kapittelet beskrive prosessen rundt valg av tema og mål for oppgaven, hva som gjorde oss interessert, og hva som inspirerte oss til å velge som vi gjorde. Deretter redegjør vi for førforståelsen vår, samt valg og avgrensning av problemstilling. Til slutt i denne delen vil vi kort beskrive hvordan resten av oppgaven er bygget opp.

1.1 Mål for oppgaven

Vi ble raskt enig om å velge et tema vi begge hadde interesse for og ikke kunne så mye om fra før. Dette for å legge til rette for en motiverende og lærerik skriveprosess. Owren og Linde skriver innledningsvis i sin bok om vernepleierfaglig teori og praksis: “Vi har ikke ambisjoner om å levere et samlet teorigrunnlag for vernepleie (...) Vi tror at våre teoretiske bidrag kan bidra til å kaste lys over noen så langt utilstrekkelig belyste problemstillinger i vernepleierfaglig arbeid” (2011, s.15). Vi tenker at Owren og Lindes innledning har overføringsverdi til vårt formål med oppgaven: å belyse vernepleierfaglige kunnskapsområder vi vil kunne mer om.

Vår erfaring fra å jobbe med mennesker er at man ikke kun kan fokusere på det teoretiske - man må også ta i betraktning mennesket og virkeligheten. Her er vitenskapsteorien viktig, da den fungerer som en arena hvor teorier om både kunnskap, menneske og virkelighet møtes (Aadland, 2011, s.20). Aadland skriver (s.21) om det han kaller vitenskapsteori som hverdagsspeil, hvor han mener at å skaffe seg og ta i bruk flere speil vil føre til at man har flere dimensjoner å betrakte virkeligheten i. Vi tolker her en overførbarhet både til oppgavens formål men også til viktige holdninger for egenutvikling som vernepleiere - at man gjennom aktiv faglig utvikling kan bli bedre rustet med flere verktøy i møte med ulike situasjoner.

1.2 Valg av tema og problemstilling

Vi diskuterte på forhånd hvilke vernepleierfaglige områder vi har og ikke har kjennskap til og kom frem til at etter to og et halvt år på vernepleierstudiet synes vi kriminalomsorgen og vernepleierrollen i fengsel var et nokså forbigått tema. Vi fattet begge raskt interesse for dette temaet jo mer vi diskuterte det, da det ikke var innlysende for oss hvordan vernepleierfaglig arbeid kan se ut i fengsel. Vi visste ikke hvilket ansvar jobben førte med seg, om man jobbet direkte med de innsatte eller om man jobbet i kulissene.

Likevel visste vi gjennom tidligere observerte stillingsutlysninger at vernepleiere og sosionomer blir ansatt i norske fengsler som miljøterapeuter. På bakgrunn av dette antok vi at miljøterapi må spille en viss rolle i de innsattes hverdag, og vi ønsker derfor å finne ut av hvorvidt dette stemmer, og på hvilken måte det foregår. Videre antok vi med vår forforståelse og erfaring fra praksisfeltet at innsatte gjennomgår en viss form for rehabilitering i fengsel for

å forberede seg på et lovlydig liv utenfor murene igjen. Gjennom media har vi også en oppfatning av at fengsel i Norge i stor grad driver slikt rehabiliteringsarbeid med fokus på nettopp dette. Vi har derfor formulert følgende problemstilling:

“Hvordan brukes målrettet miljøterapi i rehabiliteringsarbeid med innsatte i norske fengsler?”

1.2.1 Avgrensing av problemstillingen

Vi har foretatt noen avgrensninger som kommer frem i ordlyden i problemstillingen. Vi vil her kort forklare hvorfor, og utdype de ulike begrepene videre i kapittel 2.

Da kriminalomsorgen har som mål å forberede de innsatte på livet etter fengsel velger vi å avgrense problemstillingen til *målrettet miljøterapi*. Med dette menes at behandlingen er hovedfokuset og at terapien har et mål som skal nås (Hetland & Herrestad, 2008, s.12).

Vi har videre avgrenset oss til rehabiliteringsarbeid. Vernepleiere jobber etter vår erfaring mye med habilitering og rehabiliteringsarbeid innenfor ulike omsorgsfelt. Vi tror derfor det vil være det mest relevante for oss å fokusere på i en fengselssammenheng.

En innsatt er i denne oppgavens sammenheng en person som har begått et lovbrudd, som har ført til at vedkommende har fått tildelt en fengselsstraff, og på bakgrunn av dette må sone en gitt tid i fengsel (Kriminalomsorgen, 2020b).

Vi har også avgrenset oss til norske fengsler. Dette er fordi vi tror det er store forskjeller mellom hvordan fengsler praktiserer straff i ulike land. Med bakgrunn i dette tror vi det er hensiktsmessig å fordype oss i vernepleierrollen i *norske* fengsler, som fungerer etter norske lover og retningslinjer og som kanskje gir oss større mulighet til å trekke flere paralleller til egne erfaringer og faglighet.

Opgaven er videre bygget opp slik at vi i kapittel 2 presenterer teorigrunnlaget fra bakgrunnsøket vårt før vi redegjør for metoder vi har brukt for datainnsamling og litteratursøk i kapittel 3. Deretter presenterer vi resultatene og drøfter de spesifikke tiltakene

vi har fått kjennskap til gjennom oppgaven i kapittel 4. Vi velger noen steder å ta med utsagn fra innsatte i Røverradion for å belyse teorien vi presenterer og trekke inn brukerstemmen.

2.0 Teori

Vi har gjort et bredt og grundig bakgrunnsøk for å fordype oss i temaet og se hva som er å finne i litteraturen. Søkeprosessen beskriver vi i kapittel 3 om metode. Gjennom søket har vi dannet oss et teorigrunnlag, som vi vil presentere her i kapittel 2. Teoridelen er delt opp i delkapitler om 1) straffegjennomføring og innsatte, 2) rehabilitering og 3) miljøterapi. Vi presenterer disse hver for seg, drøfter underveis og forsøker å sette kapitlene i sammenheng med hverandre.

2.1 Straffegjennomføring i Norge i dag

I lov om straffegjennomføring (2001) finner man et fokus på at straffedømte i Norge skal ha struktur og trygghet i hverdagen, samt noe å fylle dagene med. Her kan man lese at kriminalomsorgen skal legge til rette for blant annet utøvelse av religion og livssyn (§23), fellesskap (§17), aktivitetstilbud (§18), fritidsaktiviteter (§21) og lufting (§22). I dette tenker vi det er en underliggende tanke at de innsatte skal ha mulighet til å skape seg en tilværelse i fengsel de kan trives med, og at gjennomføring av straff først og fremst skal være en mulighet til å forandre sine måter å handle og leve på. Dette støttes også videre i kriminalomsorgens verdigrunnlag som straffegjennomføringspolitikken baseres på.

2.1.1 Kriminalomsorgens verdigrunnlag

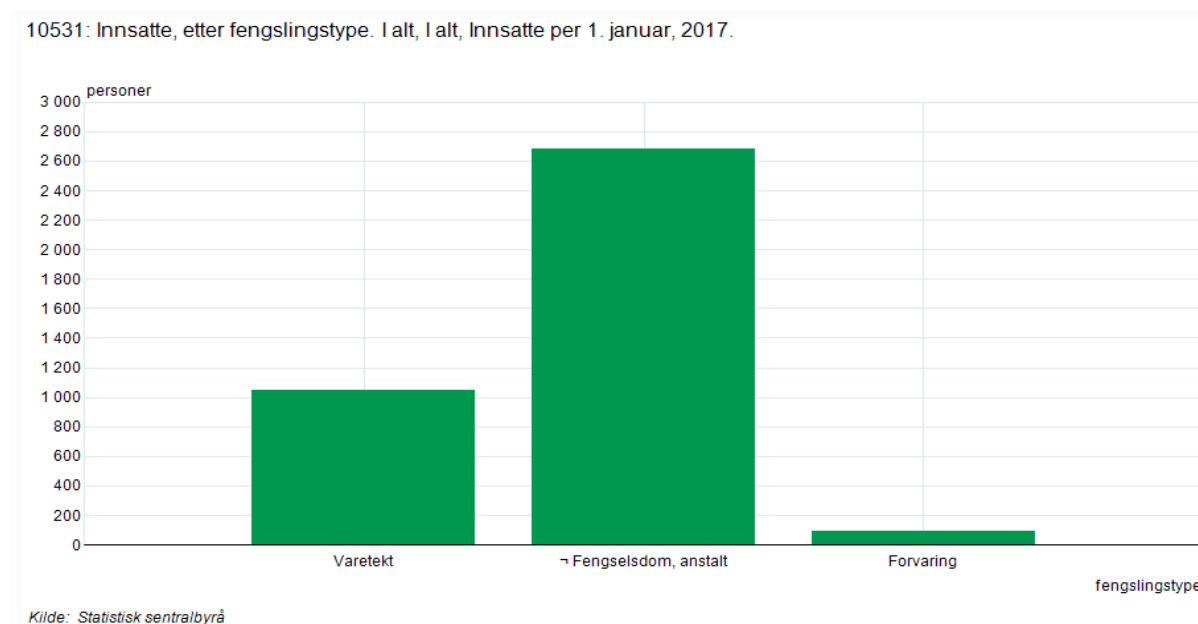
Verdigrunnlaget bygger på fem pilarer. Den første handler om formålet med straffen, som er å motvirke handlinger som er kriminalisert. Den andre omfatter et humanistisk menneskesyn. Dette tar utgangspunkt i at mennesket er unikt og ukrenkelig, at den straffedømte er aktør i sitt eget liv, har rett til å ta egne valg og står ansvarlig for sine handlinger. Den tredje pilaren er prinsippet om rettssikkerhet og likebehandling. Dette innebærer at kriminalomsorgen fører en ensartet praksis, samtidig som de domfelte etter loven har krav på en individuell behandling ut fra risiko for ny kriminalitet, behov for rehabiliterende tiltak og motivasjon. Den fjerde pilaren handler om at den innsatte har gjort opp for seg når dommen er ferdig sonet. Den femte og siste pilaren handler om normalitetsprinsippet, en svært viktig del av straffegjennomføringspolitikken (Justis- og beredskapsdepartementet, 2008, s. 19-22). Dette

innebærer at det er selve frihetsberøvelsen eller frihetsbegrensningen som skal være straffens innhold (Kriminalomsorgen, 2020b).

2.1.2 Fengslingstyper

Det finnes tre ulike fengslingstyper. 1) Varetektsinnsatte sitter inne som en forholdsregel mens en sak er til etterforskning, og ansees ikke som straffedømte. 2) Personer idømt fengselsstraff soner dommen på en anstalt, en institusjon med et bestemt formål. 3) Forvaringsdømte soner en tidsbestemt straff som kan ilegges domfelte som har begått en forbrytelse som vurderes som alvorlig og grov nok til at vanlig tidsbestemt fengselsstraff ikke anses som tilstrekkelig. Sistnevnte soner ofte på forsterkede avdelinger. “Felles for alle formene for straffegjennomføring er at de legger begrensninger på den domfeltes anledning til å leve et fritt og uregulert liv.” (Kriminalomsorgen, 2020a). Figur 1 viser tall fra 2017 om fordeling av innsatte etter fengslingstype.

Figur 1: Innsatte etter fengslingstype 2017

(Statistisk Sentralbyrå, 2019)

2.1.2.1 Innsatte i Norge idag

Selv om mye tyder på at Norge er et foregangsland innenfor kriminalomsorgen, er vi likevel et av de landene i Norden som per innbygger fengsler flest personer. I de siste årene har vi hatt rundt 80 innsatte per 100 000 innbyggere, mens Sverige og Finland til sammenligning har hatt henholdsvis 50 og 60 innsatte per 100 000 innbyggere (Amundsen, 2018). En stor del

av disse innsatte begår rusmiddellovbrudd, som kan sees i figur 2, sammen med andre lovbruddskategorier.

Figur 2: Innsatte etter lovbruddstype 2017

hovedlovbruddstype	alder	statistikkvariabel	2017
→ Rusmiddellovbrudd	I alt	Innsatte per 1. januar	1230
→ Vold og mishandling	I alt	Innsatte per 1. januar	1160
→ Seksuallovbrudd	I alt	Innsatte per 1. januar	596
→ Eiendomstyveri	I alt	Innsatte per 1. januar	393
→ Annet vinningslovbrudd	I alt	Innsatte per 1. januar	372
→ Ordens- og integritetskrenkelse	I alt	Innsatte per 1. januar	254
→ Eiendomsskade	I alt	Innsatte per 1. januar	41
→ Trafikkovertrerdelse	I alt	Innsatte per 1. januar	35
→ Annet lovbrudd	I alt	Innsatte per 1. januar	6

(Statistisk sentralbyrå, 2019)

I en Levekårsundersøkelse fra 2004 blant innsatte (Friestad & Skog Hansen, s.61) kom det frem at 60 prosent av 260 innsatte hadde et rusproblem ved innsettelse. Dette vitner om at rus spiller en stor rolle i de innsattes hverdag både i og utenfor fengsel. Samtidig finnes det en veletablert komorbiditet mellom ruslidelser og psykiske lidelser (Helse Norge, 2018). Dette kan peke på et behov for et tverrfaglig tilbud til innsatte, og vi mener det også understreker miljøterapiens plass i norske fengsler. Dette er noe vi vil gå mer inn på i kapittel 2.2 om rehabilitering.

2.1.2.2 Norge og Norden versus USA og resten av Europa

I en artikkel fra kriminologen John Pratt (2008), som ser på soningsforhold, kriminalitet, antall fengslinger og samfunnet generelt i Finland, Sverige og Norge, finner vi at Norge på flere felt må regnes for å være foregangsland innenfor kriminalomsorg- og politikk. I følge Pratt skiller den nordiske straffegjennomføringspolitikken og kriminalkontrollen seg fra resten av verden.

Pratt finner at de nordiske landene har flere fengsler med færre innsatte per fengsel, og mer humane soningsforhold enn ellers i verden. Han trekker spesielt fram den materielle komforten, egne og private celler, fokus på utdanning, og de helt ordinære felles oppholdsrommene som eksisterer i nordiske fengsler i dag. Videre påpeker han det avslappede, nesten kameratslige miljøet som er etablert mellom innsatte og ansatte i nordiske

fengsler, et miljø vi mener kan danne grunnlaget for miljøarbeid og miljøterapi.

Fengselsmiljøet stiller han i stor kontrast til amerikanske fengsler, hvor han antyder at materiell komfort, egne, private celler og rolige, trygge soningsforhold er sjelden vare. (Pratt, 2008, s. 120-122).

Det er ikke bare USA som har disse kontrastene til nordiske fengsler. I andre europeiske land er bruken av fengsel som ren straffereaksjon langt mer dominant enn i Norden. Fengslene er gjerne preget av en militær, autoritær måte å drives på, har høyt sikkerhetsnivå og det er lite til ingen progresjon i straffegjennomføringen (Justis- og beredskapsdepartementet, 2008, s. 27).

2.2 Rehabilitering

«Yess Teddy, er det håp for oss?

«Håp om hva da?»

«Om å leve et helt vanlig liv, du vet»

«Ja, selvfølgelig er det det!»

(NRK, 2020b, 20:41)

I forskrift om habilitering og rehabilitering, individuell plan og koordinator finner man at formålet med habilitering og rehabilitering er:

... at den enkelte pasient og bruker, som har eller står i fare for å få begrensninger i sin fysiske, psykiske, kognitive eller sosiale funksjonsevne, skal gis mulighet til å oppnå best mulig funksjons- og mestringsevne, selvstendighet og deltagelse i utdanning og arbeidsliv, sosialt og i samfunnet. (Forskrift om habilitering og rehabilitering, 2018, kap.2, §3)

I Stortingsmelding nr. 37: “straff som virker - mindre kriminalitet - tryggere samfunn” finner man at straffen må utøves på en måte som gjør at tilbakefallet til ny kriminalitet blir mindre, og det er med bakgrunn i dette rettet et stort fokus i meldingen mot nettopp rehabilitering og utvikling (Justis- og beredskapsdepartementet, 2008, s.7). I et hefte tilhørende Stortingsmelding nr. 37 finner man at gjennom motiverende samtaler, miljøarbeid og daglige aktiviteter skal fengselet skape et godt utviklingsmiljø (Justis- og politidepartementet, 2008, s. 40).

Innsatte selv nevner i hovedsak fire forhold som viktige for å kunne klare å leve et liv uten kriminalitet. En må ha et sted å bo, en må få være sammen med familien sin, en må få kontroll med rusproblemet sitt og en må ha arbeid eller en utdanningsplass (Justis- og beredskapsdepartementet, 2008, s.79).

Norske innsatte har en rekke tilbud. Arbeidstrening, skole, kulturtilbud, fritidsaktiviteter, påvirkningsprogrammer og motivasjonsarbeid er kriminalomsorgens tradisjonelle virkemidler i tillegg til de som følger av selve straffegjennomføringen. Disse er viktige virkemidler i rehabiliteringen av domfelte og er grundig behandlet i Stortingsmelding nr. 37 (Justis- og beredskapsdepartementet 2008, s.9). Innsatte har *plikt* til å delta i en aktivitet under soning. (Kriminalomsorgen, 2020a).

Det er virkelig viktig tror jeg at man har innholdsrik sysselsetting i fengselet. Og med innholdsrik så mener jeg at jeg tror det er viktig at man har skole, mulighet for god skolegang, mens man sitter inne og at kanskje man har noen jobbtilbud som er bra. (NRK, 2017b, 24:18)

Kriminalomsorgen samarbeider også med ulike frivillige organisasjoner og etater for å gjøre fritidstilbudet best mulig. Kultur- og kirkedepartementet har eksempelvis de siste årene rustet opp fengselsbibliotektilbudet, med et mål om å gi alle fengsler med over 25 innsatte et fullverdig bibliotektilbud. Å styrke kulturtilbudene i fengsel kan bidra i utviklingen av alternative metoder innen forebyggings- og reha-biliteringsarbeidet som igjen kan supplere det arbeidet som allerede gjøres i kriminalomsorgen (Justis- og beredskapsdepartementet, 2008, s.114).

Til tross for disse idealene og strategiene på systemnivå løslates likevel mange innsatte idag uten bolig, arbeid, opplæringsmuligheter og behandlingskontakt, og faller tilbake til rusmiddelmissbruk og/eller kriminalitet (Justis- og beredskapsdepartementet, 2008, s.174). Rusmiddelavhengige gjeninnsettes også hyppigere enn andre grupper, og man ser derfor et behov for å styrke rehabiliteringstiltakene i fengsel for denne gruppen (Kriminalomsorgen, 2006).

Som nevnt har mange en ruslidelse ved innsettelse. Med rusmiddelavhengighet følger det ofte også en psykisk lidelse utenom. Forskning peker på at kriminalitet og psykisk lidelse ofte kan knyttes til hverandre. Opptil 85% av norske innsatte kan ha en psykisk lidelse (Justis- og beredskapsdepartementet, 2008, s. 60). I tidligere nevnte levekårsundersøkelse blant innsatte

(Friestad & Skog Hansen, 2004) kom det frem at forekomsten av psykiske plager hos mannlige innsatte var tre ganger høyere enn hos den generelle befolkningen, og hos kvinnelige innsatte fire ganger så høy. Pasienter som både har en psykisk lidelse og en ruslidelse “faller ofte mellom to stoler”, og kompetansen i møte med denne komorbiditeten er mangelfull (Gråwe & Ruud, 2006).

Innsatt: “Det er jo kjent at ansatte må hanskkes med innsatte som ironisk nok er for syk til at psykiatrien tar vare på de. Og resultatet her er at de bare er innelåst.”

Cecilie Kåss Furusest: “Ja, det er jo helt fullstendig krise, og det blir jeg skikkelig lei meg av å tenke på, fordi er det én ting man trenger så er det behandling og man trenger terapi.” (NRK, 2020a, 17.00)

Det er derfor nødvendig å se rus- og psykiske lidelser i sammenheng, og slik legge til rette for et helhetlig behandlingstilbud (Justis- og beredskapsdepartementet, 2008, s. 113). Nyere forskning anbefaler en sambehandling av psykiatrisk sykdom og ruslidelse, utført av samme team og terapeut, på samme sted (Torrens et.al., 2012, s.1009-1010).

Kriminalomsorgen har totalt 13 rusmestringsenheter i norske fengsler, hvor de i arbeidet har et organisert samarbeid med spesialisthelsetjenesten. Dette tilbudet innebærer rehabilitering og behandling for innsatte som til dels har omfattende rusproblemer, i tillegg til psykiske lidelser og andre tilleggsutfordringer. Rusmestringsenhetenes mål er en overføring av de innsatte til soning i institusjon, og gjennomføring av videre behandling etter løslatelse (NOU 2019: 26, 2019, s. 101). Det skal i arbeidet med hver innsatt utarbeides en individuell behandlingsplan, hvor det settes mål og den innsatte gis ansvar og oppgaver i oppfølgingen (NOU 2019: 26, 2019, s. 228).

Tilbud i enhetene omfatter også motiverende samtaler og det de kaller for “russamtaler”. Russamtalen er et rehabiliterende tiltak som tar sikte på ansvarlig- og bevisstgjøring av innsattes egen rusatferd, rusforebygging under soning, og å tilrettelegge for endring av rusvaner (NOU 2019: 26, 2019, s. 228). Samtalen er planlagt, med et bestemt faglig innhold (KRUS, 2013a), og er et tilbud som gis som alternativ til sanksjon knyttet til rusing under soning. Om det oppdages at en domfelt ruser seg under soning, kan han eller hun bli ilagt en sanksjon hvor man fjerner et gode, eller velge å delta i en russamtale. Det er viktig at det er motivasjon for endring som er tilstede hos den innsatte, og ikke bare et ønske om å slippe sanksjon (KRUS, 2013a). En russamtale kan også være et generelt tilbud til innsatte som

ønsker å snakke om sitt rusproblem (KRUS, 2013a). Vi vil komme kort tilbake til russamtalen i kapittel 4.1.2.2.

2.3 Miljøterapi

Vi har i denne oppgaven valgt å fokusere på *miljøterapi* fremfor *miljøarbeid*. Dette er begreper som er brukt mye om hverandre, og vi vil derfor redegjøre for hvordan vi skiller mellom disse og grunngi hvorfor vi har valgt som vi har valgt.

Fokuset i miljøarbeid er rettet mot opplevelse av glede, trivsel, fokus på forebygging, vedlikehold av ressurser og har lavere grad av systematikk, struktur og målorientering. Miljøarbeid er altså mer permanent og har gjerne et livsløpsperspektiv (Linde, 2018). Vi mener miljøarbeid, til forskjell fra miljøterapi, er noe "alle" kan gjøre. "Miljøarbeidere må ikke forveksles med miljøterapeuter, som krever høyere utdanning på høyskole eller universitet" (Utdanning.no, 2020).

Miljøterapien bør ifølge Linde (2018) oppfylle kriterier om å være tidfestet, ha et behandlings- og opplæringsfokus med høy grad av systematikk, struktur, målorientering og evaluering. Rehabiliteringsprosessen i å komme seg fra fengsel til frihet er også målorientert med et opplæringsfokus, blant annet i form av botrening, arbeidstrening, ADL-trening og det å delta i stormøter og konfliktmegling (Justis- og beredskapsdepartementet, 2008, s.9-10) Rehabiliteringsprosessen bærer altså preg av struktur, systematisering, en klar plan og et klart innhold. Derfor tenker vi at miljøterapi vil stå sterkere i denne prosessen enn miljøarbeid.

Historisk sett har miljøterapien hatt ulike definisjoner og tilnærminger. I slutten av 1960- og starten på 1970-årene, i arbeid med utviklingshemmede på Emma Hjorts hjem ble det stadig økende aktivisering av beboerne, som skapte optimisme og tro på beboernes mulighet og evne til å lære. I vernepleiernes arbeid om å finne nye metoder og innfallsvinkler, hentet de blant annet begrepet miljøterapi fra barne- og ungdomspsykiatrien. Arbeidet ble etter hvert mer målrettet, med et økt fokus på samspillet mellom individ og miljø.

Behandlingsperspektivet ble styrket, noe som igjen førte til at mange ble opptatt av å motvirke avvikende atferd hos beboerne. (Grimstad & Johansen, 1986, s.29-30).

Definisjonen har altså vært skiftende ettersom verden har gått fremover, og i dag definerer Helsedirektoratet miljøterapi slik:

Miljøterapi er et arbeid som utspiller seg i møter mellom mennesker, hvor både menneskenes styrke og muligheter, så vel som sårbarhet og avhengighet av hverandre, spiller seg ut. Miljøterapi tar utgangspunkt i pasientens ståsted og dennes ressurser, og miljøterapeuten benytter samspillet mellom bruker, seg selv, og de omkringliggende omgivelser på en rekke ulike arenaer både i og utenfor institusjonen. Å kunne fylle rollen som miljøterapeut forutsetter kunnskap om holdninger og verdier, og mulighetene for ulike tilnærminger er mange. (Helsedirektoratet, 2017)

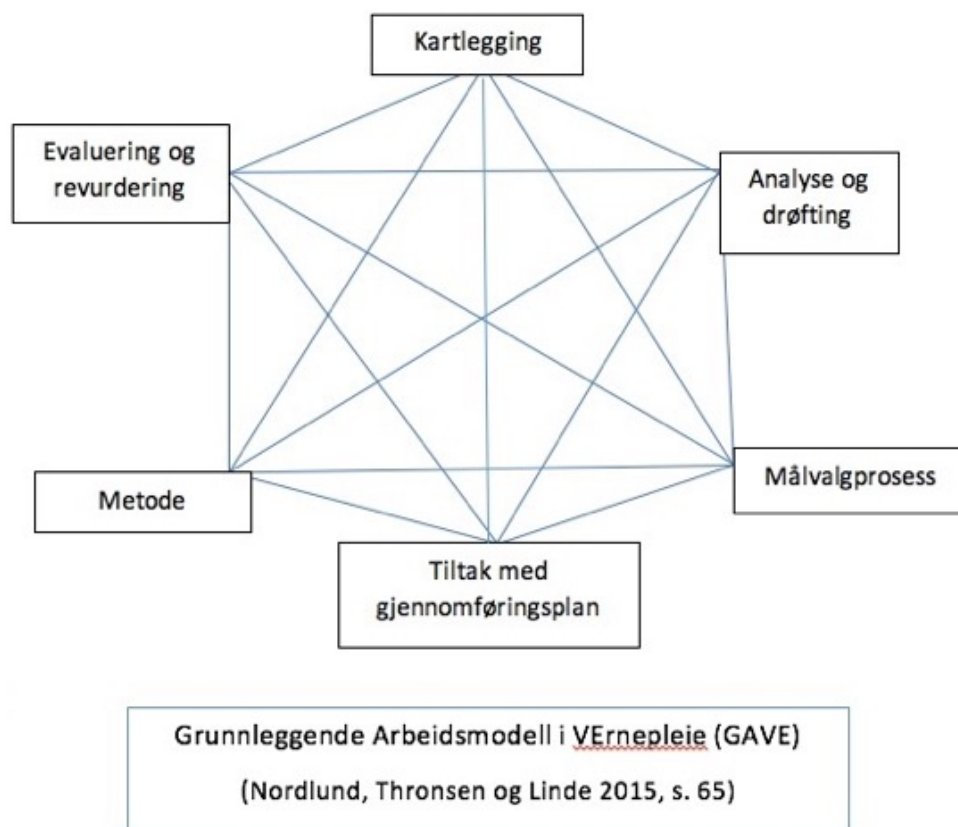
Da definisjonen er fra et fag- og myndighetsorgan anser vi den som høyst relevant, holdbar og universell i alt mellommenneskelig arbeid i Norge. I tillegg kan vi trekke klare paralleller mot *vernepleierfaglig* praksis. Ordlyden er preget av et fokus på selvbestemmelse, tverrfaglighet og mellommenneskelighet - yrkesfaglige kvaliteter vi anser som sentrale i vernepleierfaglig arbeid. Likevel er det en viss vaghet i definisjonen, eksempelvis om at “mulighetene for ulike tilnærminger er mange”.

Tross mye informasjon rundt hva miljøterapi *er*, er vi likevel usikre på *hvordan* en miljøterapeutisk prosess kan se ut i fengsel, og på *hvilke måter* miljøterapi kan brukes i de innsattes hverdag og rehabilitering. Vi tenker her at GAVE-modellen kan gi et bilde av hvordan en målrettet miljøterapeutisk prosess kan se ut, og vi vil derfor gi en presentasjon av denne.

2.3.1 GAVE-modellen

Grunnleggende Arbeidsmodell i VERnepleiefaglig arbeid (GAVE) kan brukes som et redskap i målrettet miljøterapeutisk arbeid. Modellen består av et gjenkjennbart begrepsapparat for systematisk arbeid og må ikke nødvendigvis knyttes til bestemte omsorgsområder eller perspektiver (Nordlund, Thronsen & Linde, 2015, s.64).

Figur 3: GAVE-modellen

Selve prosessen i GAVE-modellen er delt inn i seks områder: kartlegging, analyse/drøfting, målvalgsprosess, tiltak med gjennomføringsplan, metode og evaluering/revurdering. De ulike kategoriene har seg imellom en gjensidig avhengighet og må forstås i sammenheng. Arbeidsprosessen er også dynamisk, det vil si at man gjør tilpasninger avhengig av situasjonen (Nordlund, Thronsen & Linde, 2015, s.67).

I arbeid med en innsatt ved hjelp av GAVE må man gjøre en grundig kartlegging av funksjonsevne på flere områder, identifisere problemområder, og ivareta den innsattes egne ønsker og verdier. Dataene som samles inn må analyseres og drøftes, og tiltak og metoder må tilpasses den enkelte. Her kommer også kanskje det viktigste prinsippet i GAVE-modellen frem: valg av mål gjøres i samhandling med den innsatte, og i alle fasene i modellen skal den innsattes ressurser ligge til grunn for arbeidet. (Nordlund, Thronsen & Linde, 2015, s.68). Derfor mener vi at brukermedvirkning er en viktig forutsetning for at rehabiliteringsarbeidet i fengsel skal lykkes.

Fra et vernepleiefaglig perspektiv tenker vi at fokus på mestring også vil stå sentralt for at den innsatte skal nå målene som settes. En innsatt forteller: «Hvis man ikke får noen form for

mestringsfølelse på innsiden her i fengselet så vil man jo heller ikke klare å kunne bli rehabilitert og starte på nytt den dagen man blir løslatt.» (NRK, 2017b, 22:39).

3.0 Metoder

Alt fra teorikapittelet tatt i betraktning tenker vi at målrettet miljøterapi har sin plass i rehabiliteringsprosessen i fengsel. Likevel mener vi at litteraturen vi har funnet ikke belyser problemstillingen tilstrekkelig. Vi ønsker derfor også å gjennomføre en form for datainnsamling, både for å videre utforske problemstillingen, og for å forsøke å få bekreftet det vi har funnet gjennom bakgrunnssøket.

3.1 Valg av metoder

Når det kommer til valg av metode skriver Dalland:

Problemstillingen styrer metodevalget, men det er flere momenter som har betydning for valg av metode. Det viktigste er selvfølgelig hvilken metode som antas å gi best mulig data til å belyse problemstillingen. Andre momenter som du bør ta med i vurderingen er dine metodeferdigheter og tiden du har til disposisjon. (Dalland, 2017, s.195).

For å besvare problemstillingen vår best mulig, bestemte vi oss etter hvert som oppgaven ble til for å benytte oss av en metodetriangulering - en kombinasjon av flere metoder. Vi så det slik at én enkelt metode alene ikke belyste problemstillingen vår godt nok, ei heller slik vi ønsket. "Metodetriangulering går ut på å belyse samme problemstilling ved hjelp av forskjellige data og metoder." (Grønmo, 2004, s. 55). Ved å triangulere metoder utfordres man mer som forsker, samtidig som man også vil ha muligheten til skaffe seg en bedre og utvidet forståelse av fenomenet det forskes på (Sykepleien, 2019).

Med bakgrunn i dette har vi derfor benyttet oss av både en spørreundersøkelse og litteraturstudie for å belyse problemstillingen vår. Vi tenker at disse to metodene utfyller hverandre, og sammen i større grad dekke informasjonsbehovet vårt. Litteraturstudien ga oss i første omgang innblikk i hvilke føringer og verdier kriminalomsorgen skal forholde seg til, og hvilke overordnede fokus det miljøterapeutiske arbeidet skal ha. Men *hvordan* målrettet miljøterapi brukes i rehabiliteringsprosessen til de innsatte i norske fengsler, og konkret *hva* det miljøterapeutiske arbeidet innebærer fant vi lite om. Vi tenkte at en spørreundersøkelse

kunne gi oss bedre innsikt i dette. Videre fant vi også ut det ble nødvendig med et oppfølgende litteratursøk knyttet til resultatene fra undersøkelsen, for å videre utforske dem.

Vi vil videre i metodekapittelet beskrive og gjøre rede for metodene spørreundersøkelse og litteratursøk i hver sin del. Vi vil se nærmere på gjennomføring, utfordringer vi har møtt på underveis, rammer vi har forholdt oss til, samt styrker og svakheter ved begge metoder.

3.2 Spørreundersøkelsen

Spørreundersøkelsen rettet mot miljøterapeuter i fengsel, og inneholder elementer fra både kvantitativ og kvalitativ metode for å best mulig belyse problemstillingen. Problemstillingen vår er ikke bare ute etter harde kvantitative data og tall som kan gjøres rede for i tabeller og diagrammer. Den er også utforskende, og spør etter *hva* miljøterapeuter gjør i sitt virke i fengsel, og *hvordan*. Den søker å finne ut av miljøterapeutenes subjektive tanker og erfaringer fra miljøterapeutisk arbeid i fengsel.

I utgangspunktet hadde vi bestemt oss for å bruke kvalitativt forskningsintervju som datainnsamlingsmetode. Dette fordi vi tenkte at et slikt intervju ville gi oss nyansert og utfyllende data, samt subjektiv innsikt i hvordan miljøterapi brukes i fengsel. På grunn av Covid-19 pandemien valgte vi likevel å gå bort fra intervju som metode.

For det første anså vi det som lite sannsynlig å få gjennomført intervjuer i fengsel, da myndighetene på nåværende tidspunkt har innført de strengeste preventive tiltakene i landet i fredstid. Disse tiltakene er iverksatt for å hindre smittespredning, og sørge for at presset på helsetjenesten ikke blir for stort (Regjeringen.no, 2020). Vi anså det derfor som uansvarlig av oss, som potensielle smittebærere utenfra, å eksponere både fengselsansatte og innsatte for viruset gjennom et fysisk besøk.

Med bakgrunn i dette valgte vi istedenfor å benytte oss av en spørreundersøkelse som ble gjennomført over internett. Vi trengte da ikke å komme i fysisk kontakt med respondentene. På denne måten mener vi at vi ivaretok vår egen og andres helse og sikkerhet under Covid-19 pandemien, samtidig som vi fikk innhentet den dataen vi trengte.

3.2.1 Planlegging, gjennomføring og rekruttering

For å finne forskjeller og likheter i miljøterapeutisk praksis, ønsket vi først å gjennomføre spørreundersøkelsen i tre norske lavsikkerhetsfengsler. Vi tenkte også at miljøterapeuter i fast stilling ville være de mest aktuelle deltakerne. Dette begrunner vi med egen erfaring om at vikarer ikke alltid er like oppdatert på arbeidsplassens rutiner, da de potensielt har mindre sammenhengende arbeidsdager. For å opprette kontakt med fengslene ønsket vi å foreta informerende, innledende telefonintervju med de ulike regionslederene. Deretter ville vi innhente informert samtykke fra deltakerne via leder i de ulike fengslene, for så å sende ut spørreundersøkelsen til de potensielle deltakerne. Å skaffe seg respondenter på denne måten skulle vise seg som utfordrende å få til i praksis.

Som planlagt ringte vi alle kriminalomsorgens regioner i landet og foretok korte informasjonssamtaler og telefonintervju. Dette tok oss en uke, og responsen var gjennomgående den samme: Grunnet Covid-19 er fengslene underbemannet, kapasiteten sprengt, og alle regionene takket med bakgrunn i dette nei til å delta. Dette hadde vi selvfølgelig full forståelse for, og vi begynte å tenke på hva vi skulle gjøre videre.

Vi bestemte oss for å prøve å bruke egne nettverk for å få tak i deltakere til undersøkelsen, og henvendte oss til miljøterapeuter og vernepleiere gjennom sosiale media, nærmere bestemt Facebook. Her publiserte vi begge et identisk innlegg, illustrert i figur 4. Innlegget var formulert så kort og presist som mulig for å senke terskelen for gjennomlesning.

figur 4: Facebook-innlegg

Hei 😊

Kjenner du noen som jobber eller har jobbet som miljøterapeut/vernepleier i norske fengsel, og som kunne tenke seg å svare på en svært kort spørreundersøkelse om hvordan det er å jobbe som miljøterapeut i fengsel? (2-3 minutt).

Vi er to studenter ved vernepleierutdanningen ved HVL Bergen som holder på å skrive bachelor om dette, og trenger denne dataen for å kunne skrive oppgaven ferdig.

Vi håper noen kan hjelpe oss! 😊

Del gjerne videre!

For å øke sjansen for at noen skulle ønske å svare, valgte vi også å kutte ned på antall spørsmål fra 15 til 9, slik at undersøkelsen ikke skulle være tidkrevende å svare på. Vi valgte også å fjerne våre krav om at deltakerne måtte ha fast stilling og jobbe i lavsikkerhetsfengsel. Vi utvidet respondentgruppen til alle miljøterapeuter som jobber eller har jobbet i fengsel.

I løpet av kort tid ble innleggene delt tilsammen 38 ganger, og i løpet av to dager hadde vi fått inn 12 svar. Respondentene tok kontakt med oss direkte på Facebook og ytret sitt ønske om å delta. Det at respondentene selv melder seg kalles for utvelgelse ved selvseleksjon (Larsen, 2017). Deretter grunnlagte deltakerne sin relevans for å delta i undersøkelsen ved å presentere seg selv med "Hei, jeg jobber som miljøterapeut/vernepleier i fengsel(...)" og lignende. De fikk da tilgang til undersøkelsen via en lenke.

3.2.2 Spørreundersøkelsens form

Brinkmann (2016) skriver dette om forarbeid til kvalitative intervjuer: "Too many researchers simply go out and interview without careful theoretical reflection on what an interview actually is and what its potentials and limitations are." I dette ligger det også en mening vi tenker er av betydning for vår spørreundersøkelse; hvilke begrensninger har vi, hva er det faktiske potensialet for undersøkelsen og hvordan bør den utformes? Mordal (1989, s. 95) skriver også om at det bør stilles krav til en undersøkelse. Spørsmålene må være presise samtidig som de ikke stiller for store krav til respondenten. Spørsmålsformuleringene bør altså være både spesifikke, utfyllende og tydelige på samme tid.

I tillegg er det unikt med en spørreundersøkelse at forskeren i stor grad bestemmer hvordan svaret skal avgis (Dalland, 2017, s.129). Det er derfor viktig å formulere spørsmålene nøye. Som Dalland skriver:

Et vellykket spørsmål er et spørsmål som svareren oppfatter akkurat slik som vi har ment det. Lengden på spørsmålet har også stor betydning for hvordan det blir oppfattet. Det er ikke nødvendigvis slik at korte spørsmål er lettere å oppfatte enn lange. Ofte kan det kortfattede spørsmålet etterlate usikkerhet om hva som egentlig menes. (Dalland, 2017, s.129)

Videre måtte vi opprettholde kravet om informert samtykke, og valgte derfor å inkludere en innledende, informerende del i spørreundersøkelsen, illustrert i vedlegg 6.1. Denne

understreket krav om anonymisering, hvordan innsamlet data ville bli brukt, samt at deltakelse var frivillig. Før deltakerne kunne gå videre og svare på spørsmålene, måtte de godta sin deltakelse, og bekrefte at de forstår hva deltakelsen innebærer. Vi redegjør bedre for informert samtykke i neste underkapittel, 3.2.3.

Selv om undersøkelsen først og fremst er ute etter hvilke miljøterapeutiske tiltak som er iverksatt i respondentens fengsel ønsket vi kontekst i respondentenes svar. Her tok vi i bruk idéen om Aadlands hverdagsspeil (2011, s.21), det å skaffe seg flere speil, flere perspektiver å analysere den innsamlede dataen fra. Vi ønsket derfor å vite noe om respondentens kjønn og utdanning. Dette tenkte vi kunne bidra til mer helhetlig data og gi oss mulighet for å sette data i flere kontekster. Videre ønsket vi å vite noe om respondentenes kjennskap til Stortingsmelding 37 og dens begreper knyttet til miljøterapi.

Til tross for gode forberedelser og refleksjoner kan et skjema likevel ha utfordringer med å fange opp alt forskerne er ute etter (Dalland, 2017, s.129). Vi ville derfor stille spørsmål som åpnet for refleksjon og ettertanke, samt mulighet til å gjøre rede for egne meninger og tanker rundt tema. På slutten av undersøkelsen hadde vi et åpent felt som deltakeren kunne fylle ut om han eller hun hadde noe ekstra å tilføye. Spørsmålene i undersøkelsen ble til slutt seende slik ut:

Figur 5: komplett spørsmålsliste til undersøkelsen.

1. Er du kvinne eller mann?
2. Hva er din utdanning?
3. I hvilken grad mener du at de innsatte har nytte av å ha miljøterapeuter til stede i fengsel?
4. Hvilke spesifikke miljøterapeutiske tiltak er iverksatt ifbm. rehabilitering i DITT fengsel?
5. Er det valgfritt for de innsatte i ditt fengsel å ta del i slike tiltak, eller kreves/ er det obligatorisk at de deltar?
6. Hvordan bruker du miljøterapi i arbeidet med disse tiltakene og de innsatte?
7. Er du kjent med innholdet i Stortingsmelding nr 37?
8. Er du kjent med begrepene konsekvenspedagogikk, humanøkologi og kognitive miljøtiltak, og bruker du disse i ditt arbeid?
9. Om det er noe du ønsker å tilføye til din besvarelse på denne spørreundersøkelsen, som du føler ikke er blitt dekket gjennom dine svar på spørsmålene, så skriv det gjerne her. Vi blir svært glad for all informasjon vi får! Det er valgfritt å svare på dette spm.

Da svarene var samlet inn ble de analysert og satt i kontekst, både med hverandre og det innledende teorigrunnlaget. I utformingen av undersøkelsen trodde vi de kontekstuelle spørsmålene ville være av større betydning for oppgaven enn de faktisk ble.

Vi utførte derfor en seleksjonsprosess om hvilke data vi videre ville presentere. Vurdering om eksklusjon av spørsmål ble gjort utifra svarenes relevans, samt av hensyn til oppgavens rammer. Vi valgte her å heller fokusere på kortsvarsspørsmål som direkte ville belyse problemstillingen. På bakgrunn av disse hensyn har vi valgt å ikke presentere resultater fra spørsmål markert røde i figur 6.

Figur 6: eksklusjon av spørsmål fra undersøkelsen

- 1) Er du kvinne eller mann?
- 2) Hva er din utdanning?
- 3) I hvilken grad mener du de innsatte har nytte av å ha miljøterapeuter til stede i fengsel?
- 4) Hvilke spesifikke miljøterapeutiske tiltak er iverksatt ifbm. Rehabilitering i DITT fengsel?
- 5) Er det valgfritt for de innsatte i ditt fengsel å ta del i slike tiltak, eller kreves/ er det obligatorisk at de deltar?
- 6) Hvordan bruker du miljøterapi i arbeidet med disse tiltakene og de innsatte
- 7) Er du kjent med innholdet i stortingsmelding nr. 37?
- 8) Er du kjent med begrepene konsekvenspedagogikk, humanøkologi og kognitive miljøtiltak, og bruker du disse i ditt arbeid?
- 9) Om det er noe du ønsker å tilføye til din besvarelse på denne spørreundersøkelsen, som du føler ikke er blitt dekket gjennom dine svar på spørsmålene, så skriv det gjerne her. Vi blir svært glade for all informasjon vi får! Det er valgfritt å svare på dette spørsmålet.

Vi valgte å ekskludere spørsmål 5 da de innsattes selvbestemmelse uansett blir drøftet opp mot tiltakene i kapittel 4, og vi tenker dette er tilstrekkelig. Spørsmål 7 og 8 ekskluderte vi på grunnlag at vi ikke klarte å knytte svarene til problemstillingen.

Gjennom analysen av de inkluderte spørsmålene forsøkte vi å få frem sammenhengen i dataene fra spørreundersøkelsen på en oversiktlig måte. Samtidig ønsket vi å få frem individuelle forskjeller i svarene. Dette gjorde vi slik Dalland beskriver at vi kan gjøre det; ved å bryte dataene opp i mindre deler, som igjen hjelper forskeren med å få tak i de enkelte sidene ved det respondenten har svart (2017, s. 88). Da vi fant uklarheter angående miljøterapi i noen av svarene fra spørreundersøkelsen, valgte vi å benytte oss av GAVE-modellen som redskap i analysen av disse. Dette for å bedre belyse hvorvidt et tiltak kan regnes for å være målrettet miljøterapi, eller ikke.

3.2.3 Avveininger knyttet til informert samtykke og anonymitet

I Dalland (2017, s.77) finner vi at man som intervjuer skal forsikre seg om at den eller de som intervjues forstår fullt og helt hva det innebærer å delta. Dette bør gjøres skriftlig med opplysninger om tema og hva slags oppgave man skriver, og signeres som forstått av intervjuobjektet før man tar fatt på selve intervjuet. Videre har informantene også krav på fullstendig anonymitet. Dette tenker vi er direkte overførbart til vår spørreundersøkelse, og vi har valgt å forholde oss til disse enkle, men viktige retningslinjene i arbeidet vårt.

I følge Datatilsynet (2019b), er et samtykke bare gyldig, dersom man vet hva man samtykker til. En slik samtykkeforespørsel må blant annet inneholde informasjon om hvem den behandlingsansvarlige er, formålet med datainnsamlingen, hvilke personopplysninger som eventuelt vil samles inn og informasjon om retten til å trekke tilbake sitt samtykke (Datatilsynet, 2019b). Disse kravene har vi som nevnt forsøkt å opprettholde gjennom vår innledende del til spørreundersøkelsen, og kan sees i Vedlegg 6.1 Spørreundersøkelse. At deltakerne ble utvalgt gjennom selvseleksjon vitner også om samtykke til å delta fra deres side.

På Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) sine nettsider finner man også at for å gjennomføre elektroniske spørreundersøkelser anonymt må man forsikre seg om at selve spørreskjemaet ikke inneholder spørsmål om identifiserende opplysninger, og at IT-løsningen er fullstendig anonym. Dette innebærer:

At svaret ikke på noen måte knyttes til identifiserende opplysninger om respondenten (som e-post/IP-adresse, nettleserinformasjon eller informasjonkapsler) og at det ikke registreres identifiserende opplysninger på noen annen måte (f.eks. unik lenke sendt via e-post eller innlogging med bruker-id og passord på nettside). (Norsk Senter for Forskningsdata, 2018)

For å opprettholde disse kravene har vi derfor benyttet oss av spørreskjema gjennom Google Skjema, som ikke lagrer eller sporer IP-adresser, og hvor vi ikke etterspør eller har tilgang på personlige opplysninger som e-post, navn, personnummer, adresse, telefonnummer osv. (Datatilsynet, 2019a). Videre er spørsmålene i undersøkelsen bevisst utformet på en slik måte at personlige opplysninger ikke kommer til uttrykk her.

3.2.4 Svakheter ved spørreundersøkelsen

I delkapittel 3.2.4 og 3.2.5 redegjør vi henholdsvis for svakheter og styrker ved spørreundersøkelse som datainnsamlingsmetode generelt. Vi redegjør også for refleksjoner rundt hvilke styrker og svakheter ved gjennomføringen og resultater av *vår* spørreundersøkelse.

Ved å benytte oss av spørreundersøkelse som metode for datainnsamling, kan vi naturlig nok ikke feste svar på ansiktsuttrykk og kroppsspråk. Dette begrenser den helhetlige forståelsen man kan hente ut fra deltakerens standpunkt. Standpunktet vil potensielt heller ikke la seg tydelig definere, da deltakeren kan tolke spørsmålene annerledes enn de er ment fra vår side. Vi står heller ikke i posisjon til å korrigere deltakerens forståelse på samme måte som i et intervju. Dermed risikerte vi å ikke få de svarene vi var ute etter. Slike rom for åpen tolkning av spørsmål kan bli feilkilder i besvarelsen av problemstillingen.

Dette erfarte vi spesielt på spørsmål 6 presentert i figur 5. Det var meningen at spørsmål 6 skulle følge opp *hvordan* selve arbeidet i tiltakene fra spørsmål 4 ser ut. Det er tydelig i svarene at dette ikke er respondentens oppfatning. Vi ser på dette som en stor svakhet ved resultatene da tanken bak ga spørsmålet et stort potensiale om å direkte bidra til å belyse problemstillingen.

I ettertid ser vi at spørsmålsformuleringene noen steder har vært rotete, upresise og gjentakende. Det kan tenkes at dette har skapt irritasjon hos enkelte respondenter. Eksempelvis ved spørsmål om hvordan respondentene bruker miljøterapi i arbeid med tiltakene og de innsatte svarte en respondent at han “mottar lønn”.

3.2.5 Styrker ved spørreundersøkelsen

Når det kommer til styrker ved valgt metode kan vi gjennom en spørreundersøkelse henvende oss til en stor gruppe mennesker, og slik innhente et bredt datagrunnlag å bygge oppgaven videre på. Respondentene svarer på de samme spørsmålene, stilt på samme måte og i samme rekkefølge. Prosessen er altså i stor grad standardisert (Dalland, 2017, s.123-124). Vi anså det som en fordel at vi gjennom en spørreundersøkelse kunne stille slike standardiserte spørsmål, både åpne og lukkede. Dette på bakgrunn av erfaring om at det er mye å lære fra kontekst mellom statistikk, graderte svar og åpne spørsmål rundt en problemstilling. Svar kan på

denne måten bli satt i sammenheng som kan være opplysende på utilsiktede måter. Dette valget i metoden anser vi som en fordel da det svarer til prosjektets overordnede mål: Å forsøke å belyse vernepleierfaglige kunnskapsområder vi selv ønsker mer kunnskap om.

Det kan også oppleves som ukomfortabelt å dele erfaringer og meninger om ulike tema til en ukjent person i et intervju ansikt til ansikt. Dette kan føre til at vedkommende velger å holde tilbake nyttig informasjon, bevisst eller ubevisst, og på denne måten bidra til misinformasjon. Ved å ta i bruk en anonym spørreundersøkelse, står man i bedre posisjon til å unngå dette samtidig som man sikrer respondentens integritet. På lik linje som ved et intervju, har den som deltar i en spørreundersøkelse krav på anonymitet (Dalland, 2017, s.77).

3.3 Litteratursøk

Her vil vi gjøre rede for de to fasene i litteratursøket. Vi redegjør først for bakgrunnssøket før vi presenterer det vi kaller oppfølgingssøket. Først beskriver vi søkeprosessen, valg av søkeord og databaser og begrunner valg av disse før vi går videre på søkenes styrker og svakheter. Kritiske vurderinger vi har foretatt blir presentert til slutt i eget delkapittel 3.4. Resultatene fra bakgrunnssøket og oppfølgingssøket er henholdsvis å finne i kapittel 2 om teori og kapittel 4 om miljøterapeutiske tiltak.

3.3.1 Søkeprosess for bakgrunnssøk

I bakgrunnssøket så vi etter generell informasjon for å skape oss et teorigrunnlag som vi tenkte ville gi oss et godt utgangspunkt for oppgaven. I søkeprosessen her startet vi bredt med å benytte kombinasjoner av søkeord som “Norge”, “kriminalomsorgen”, “fengsel” “rehabilitering” og “miljøterapi” i Google. Dette gav oss flere relevante treff, deriblant Stortingsmelding 37 som dukket opp flere ganger med nyttig informasjon vi kunne knytte til problemstillingen. Videre fant vi annen interessant informasjon i rapporter, statistikker og oversikter på kriminalomsorgens egne nettsider. Vi lette også etter “rehabilitering” og “miljøterapi” i stikkordregisterene til de vernepleierfaglige pensumbøkene vi har, som også ga oss resultater.

Videre for å få mer dybde i teorigrunlaget søkte vi i Høgskulen på Vestlandets nettbibliotek Oria, samt Google Scholar hvor vi brukte begrepene fra forrige treff. Dette i håp om å finne bøker og artikler, muligens med gode referanser. Ord vi brukte fra de forrige treffene var her:

”innsatte”, ”rusmestringsprogram”, ”ettervern”, ”fengselsrehabilitering”, ”fengselstilværelse” og ”straffegjennomføring”. Dette gav oss mange relevante treff som er gjort rede for i teoridelen.

3.3.1.1 Styrker og svakheter ved bakgrunnssøket

Når det kommer til bakgrunnssøket mener vi det er en styrke at vi fant så mye fra norske myndigheter og kriminalomsorgen, da disse er høyst relevant for vår problemstilling som dreier seg om norske fengsler. Verdigrunnlaget fra kriminalomsorgen og innholdet i Stortingsmelding 37 har i stor grad vært det vi har vendt tilbake til ved usikkerhet i arbeidet med oppgaven. Det gav oss konkrete holdepunkter.

Det å starte høyt i kunnskapspyramiden og søke etter oppsummert forskning før enkeltstudier er et sentralt prinsipp innenfor kunnskapsbasert praksis (Helsebiblioteket, 2016). At vi har forholdt oss til litteratur utstedt av et statlig myndighetsorgan tenker vi er i henhold til dette da denne informasjonen anses som grundig vurdert, bearbeidet og høyst pålitelig. Samtidig fant vi trygghet i å forholde oss til informasjon utstedt fra høyeste hold på omsorgsområdet.

Samtidig har vi hatt hull i bakgrunnssøket, som vi kontinuerlig har jobbet med å fylle inn. Dette er informasjon vi tror vi kunne ha funnet under det initielle søket, men som vi rett og slett ikke tenkte over. Vi har tilegnet oss nyttig kunnskap om viktigheten av å gjøre et grundig søk fra mange perspektiver for å ikke overse noe. Vi har på grunn av dette gjort mye omskriving, en prosess vi har opplevd som ganske omfattende da vi hele tiden refererer til andre steder i teksten for å skape sammenheng. Dette har ført til at vi ikke har klart å holde den tidsplanen vi i utgangspunktet hadde lagt for oppgaven.

3.3.2 Søkeprosess for oppfølgingssøket

For å få mer kunnskap om svarene vi innhentet gjennom spørreundersøkelsen, og slik belyse problemstillingen bedre, valgte vi å gjennomføre et litteratursøk til. Vi ville gjøre dette søket noe mer systematisk enn bakgrunnssøket, fordi vi her var ute etter *gjennomføringsmetoden* i tiltakene fra spørreundersøkelsen, i tillegg til en konkret målgruppe. Vi erfarte at å kun bruke de spesifikke tiltakene i tillegg til målgruppen innsatte som søkeord ofte var nok til å gi oss relevante treff.

Vi startet våre søk i henhold til kunnskapspyramiden (Helsebiblioteket, 2019) og begynte å søke øverst i oppslagsverk. Her fikk vi ingen relevante treff for noen av tiltakene. Dermed fortsatte vi søket i databaser for oppsummert forskning. Vi tenkte at vi her kunne finne oversikter som allerede sammenfatter enkeltstudier og dermed også presenterer en universell måte å gjennomføre tiltaket på. Disse resultatene anså vi heller ikke som relevante for oss, da de i stor grad viste til amerikanske fengsler. Amerikanske fengsler har som nevnt en ganske annen type kriminalomsorg og fengselsstruktur enn norske fengsler.

Vi fortsatte derfor våre søk i databaser for enkeltstudier. Dette er publiserte originalresultater fra forskningsartikler (Graverholt et al., 2012, s. 52). Her var det enklere å finne studier som belyser tiltakene fra spørreundersøkelsen. Vi fikk flere treff ved å kun ta i bruk tiltaket som søkeord, og eventuelt målgruppen som et tilleggsord. Vi sammenlignet så gjennomføringsmetodene beskrevet i de ulike enkeltstudiene, og så etter likheter mellom disse.

Vi var likevel usikre på om treffene våre var relevante nok og tilstrekkelig for å belyse problemstillingen. Vi tenkte derfor det kunne være nyttig å foreta noen mer generelle søk etter vitenskapelige artikler i Oria og Google Scholar. Som søkeord her brukte vi selve tiltaket vi ville utforske. I tilfeller hvor resultatene var for mange, presiserte vi søket med å legge til målgruppen som søkeord uten noen bruk av stoppordene AND og OR, eksempelvis "ADL training prison inmates". Disse søkene ga oss noen relevante resultater som vi har brukt i oppgaven.

3.3.2.1 Styrker og svakheter ved oppfølgingssøket

Vi er klar over at søkene vi har gjort tilknyttet tiltakene i kapittel 4.0 er av noe varierende kvalitet. Litteraturen vi har brukt ligger på ulike nivåer i kunnskapspyramiden, og ikke all litteraturen kan knyttes direkte til fengselssammenheng. Vi har derfor unntaksvis benyttet andre kilder i tillegg, som kan være med på å belyse de ulike tiltakene, noe vi anser som en svakhet ved resultatene.

Der vi fant mer enn én studie om et tiltak ser vi at gjennomføringsmetodene i de miljøterapeutiske tiltakene her kan variere fra studie til studie. I disse tilfellene har vi etter beste evne sett på likheter mellom metodene. Vi anser dette som en svakhet da det gir rom for upresise gjennomføringsmetoder i beskrivelsen av tiltakene.

En siste svakhet var at ikke alle treffene våre nødvendigvis var overførbare til norsk sammenheng. Eksempelvis fant vi én artikkel hvor tiltaket gjennomføres med barn og unge, og metoden for gjennomføringen var beskrevet deretter. Vi vet ikke om tiltaket gjennomføres på samme måte med barn og unge i kriminalomsorgen i Norge, men har likevel valgt å ta det med i mangel på et alternativ.

I oppfølgingssøket vårt fant vi ikke nødvendigvis frem til relevant forskningsbasert kunnskap, men vi klarte likevel å finne frem til annen relevant litteratur. En styrke ved denne litteraturen er at den har norske forfattere, kan knyttes til norske fengsler, og dermed belyser tiltakene i den konteksten vi ønsket.

3.4 Kritisk vurdering av litteratur fra søk

Kildekritikk betyr at du så godt du kan skal vurdere i hvilken grad den litteraturen du har funnet, lar seg bruke til å beskrive og belyse problemstillingen din (Dalland, 2017, s.158). Gjennomgående i våre søk har vi forholdt oss til flere av Dallands (2017) punkt for kritisk vurdering av kilder (s.159 - 162).

Først og fremst har vi stilt krav til at litteraturen vi fant måtte ha direkte relevans for vår problemstilling: målrettet miljøterapi i rehabiliteringsprosessen i norske fengsler. Et grunnleggende krav til data er at de må være relevante for problemstillingen (Dalland, 2017, s. 60). Ofte avgjorde vi relevansen ved å lese det innledende sammendraget (abstract) for teksten da denne bør inneholde hva forfatteren vil frem til, tekstens teorigrunnlag og anvendte metoder (Dalland, 2017, s. 161). Om vi enda var usikre på tekstens relevans skumleste vi videre.

Vi har også strebet etter å holde oss til nordiske studier og litteratur, da det i disse landene er ganske lik samfunnsstruktur, og derfor kan tenkes å ha noe lik straffegjennomføring som Norge. Studier som ikke møter kravene om direkte overførbarhet til problemstillingen har vi unntaksvis valgt å ta med i mangel på et bedre alternativ.

Videre har det vært viktig for oss at de kildene vi har brukt kan regnes for å være gyldige og holdbare. Kildens kvalitet handler om hvilken type kilde det er, hvor troverdig den er og

hvilken holdbarhet den har (Dalland, 2017, s. 159). Vi har fokusert på tekster som har en navngitt forfatter eller utgiver, gjerne anerkjent innenfor feltet. Eksempelvis kilder som kommer fra offentlige organer, og/eller publiserte forskningsartikler som kan knyttes til problemstillingen. Sistnevnte har vi deretter søkt opp i bibliografiske databaser som for eksempel Oria for å se om forfatteren eller publisereren har gitt ut andre tekster i tillegg. Dette for å bedre kunne vurdere om forfatteren kan regnes for å være troverdig eller ikke.

Til slutt har det også vært viktig for oss å ta i betraktning *når* teksten er skrevet. Innenfor fagområder som stadig utvikles, utdateres kunnskap raskere (Dalland, 2017, s. 162). Metoder og definisjoner både utvikles og endres over tid, og vi tror det kan være lurt å bruke siste versjon av disse for at oppgaven skal være så oppdatert som mulig. I annenhåndskilder i litteraturen har vi også valgt å undersøke primærkilden. Dette fordi annenhåndskilden ofte kan være en oversatt versjon av primærkilden. Da er det viktig at vi undersøker om innholdet i originalartikkelen er gjengitt på samme måte i annenhåndskilden, for å unngå mulige tolkningsfeil (Dalland, 2017, s.162).

4.0 Resultater og drøfting

Resultatene er hentet fra 12 miljøterapeuter fra ulike norske fengsler. Ti av dem er kvinner og to er menn. Vi hadde på forhånd trodd at det ville være større mangfold av utdanninger blant miljøterapeutene, samt personer med *annen* faglig bakgrunn. Av de 12 som besvarte spørreundersøkelsen var det ni vernepleiere, to sosionomer og én barnevernspedagog. Denne overvekten av vernepleiere tenker vi kan være et resultat av at vi annonserte oss selv som vernepleierstudenter i innlegget på Facebook. Vi tror det er en mulighet for at enkelte som så innlegget automatisk ønsket å dele det med mest mulig relevante personer i forhold til vår utdanning. Det som uansett kommer tydelig frem er at alle respondentene representerer sosialfaglige utdanninger.

Resultatene viser videre at en majoritet av respondentene mener de innsatte i stor grad har nytte av å ha miljøterapeuter i fengsel. Dette *kan* si noe om at respondentene har sett en positiv effekt av sitt eget eller andres miljøterapeutiske arbeid med de innsatte. Samtidig er det viktig å tenke over at respondentene kan anses som partisk i dette spørsmålet. Gove og Geerken (1977) skriver om partiskhet i undersøkelser at “the perception of the desirability or undesirability of a given trait, and the need for social approval have a significant and

independent impact on the statements made by respondents in surveys”. Her stilles altså respondentene i en posisjon til å gjøre sin egen faglige verdi og ressurs mer gjeldende i undersøkelsen enn det realiteten kanskje tilsier.

Til slutt på det valgfrie spørsmålet i undersøkelsen skriver én respondent her at straff skal gjennomføres ved innskrenking av frihet, og at innsatte ikke skal straffes på andre måter. Han mener at innsatte i Norge derfor fortjener å trives når de soner. Dette kan tyde på at kriminalomsorgens verdigrunnlag på systemnivå gjenspeiles i ansattes holdninger. En annen respondent hadde gode erfaringer med at å ha en åpen dør og ikke bære uniform bidro til bedre kontakt og flere samtaler. Vi tenker dette vitner om målrettede handlinger fra respondentens side i forhold til å skape gode relasjoner mellom seg selv og innsatte. Dette kan igjen knyttes til det Pratt skriver om den avslappede relasjonen som finner sted mellom ansatte og innsatte i norske fengsler.

Videre mener denne respondenten at å ha erfaring fra rus og psykiatri *før* man begynner å jobbe i fengsel er viktig. Dette knytter vi til det vi fant i bakgrunnssøket om at mange innsatte sliter med ruslidelser, og gjerne også med påfølgende tilleggsutfordringer, både psykiske og sosiale. Dette understreker det som står i teorikapittelet om viktigheten av å se rus og psykiske lidelser i sammenheng, og slik bidra til en mer fullstendig rehabiliteringsprosess som dekker de innsattes sammensatte behov.

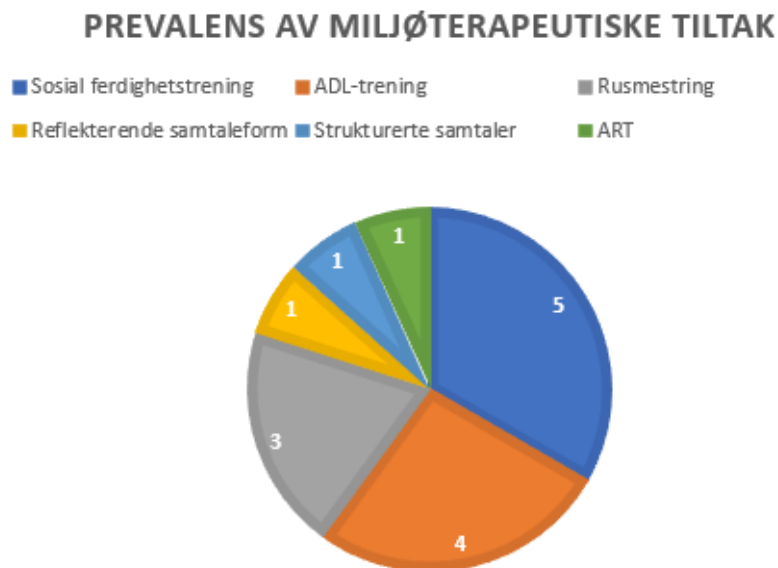
4.1 Miljøterapeutiske tiltak fra spørreundersøkelsen

Så hvordan brukes målrettet miljøterapi i rehabiliteringsarbeid med innsatte i norske fengsler?

I resultatene fra spørsmål 4 og 6 nevner respondentene flere miljøterapeutiske tiltak de benytter i rehabiliteringsprosessen til de innsatte. Vi har valgt å presentere seks av disse: Sosial ferdighetstrening, ADL-trening, rusmestring, reflekterende samtaleform, strukturerte samtaler og Aggression replacement training. Utvelgelsen av tiltakene er gjort basert på forekomst - altså hvor mange ganger et tiltak gjentar seg i svarene, og vi har valgt å begrense oss til disse av hensyn til oppgavens rammer og tidsskjema. Tiltak som ikke blir presentert her kan sees i vedlegg 7.1. Forekomst av utvalgte tiltak fra spørreundersøkelsen kan sees i figur 7 under.

Figur 7 - prevalens av miljøterapeutiske tiltak

I dette kapittelet vil vi forsøke å belyse problemstillingen ved å drøfte tiltakene fra undersøkelsen opp mot GAVE-modellen for målrettet miljøterapi presentert i kapittel 2.3.1. Vi er interessert i å finne ut av hvorvidt tiltakene kan anvendes målrettet og inngå i modellen. Som nevnt jobber man seg i GAVE gjennom seks områder: kartlegging, analyse/drøfting, målvalgsprosess, tiltak med gjennomføringsplan, metode og evaluering/revurdering. Brukermedvirkningen er viktig i målvalgsprosessen, og i alle fasene av GAVE skal den innsattes egne ressurser ligge til grunn for arbeidet.

I ettertid ser vi at vi kunne ha vært tydeligere i formuleringen av spørsmålene i undersøkelsen. Vi er usikre på om alle tiltakene respondentene presenterer i svarene sine, stemmer overens med *vår* forståelse av målrettet miljøterapi. Det kan tenkes at av ulike grunner forholder noen av respondentene seg til målrettet miljøterapi på andre måter enn det vi gjør i oppgaven.

Begrepene miljøarbeid og miljøterapi brukes som nevnt mye om hverandre. Skillet mellom de to diskuteres fortsatt og er uklart for mange. Vi har valgt å forholde oss til hvordan Linde (2018) skiller de to: Miljøterapi bør være tidfestet, ha et behandlingsfokus og opplæringsfokus med høy grad av systematikk, struktur, målorientering og evaluering. Miljøarbeid på den andre siden vil heller være rettet mot opplevelse av glede, trivsel, fokus

på forebygging, vedlikehold av ressurser og har lavere grad av systematikk, struktur og målorientering. Lindes beskrivelse av forskjeller mellom de to vil vi ta i bruk for å tydeligere kunne skille målrettede miljøterapeutiske tiltak fra miljøarbeid.

4.1.1 ADL-trening

I spørreundersøkelsen er det flere respondenter som trekker frem ADL som et konkret miljøterapeutisk tiltak som blir brukt i rehabilitering i fengsel. Activities of Daily Living, ADL, er et begrep som kollektivt blir brukt om grunnleggende ferdigheter i å ta vare på seg selv, uavhengig av andre. Det skilles mellom Personlig ADL (PADL) og Instrumentell ADL (IADL). PADL handler blant annet om ivaretagelse av personlig hygiene, kle av og på seg, forflytning og toalettbesøk. IADL innebærer mer komplekse aktiviteter som matlaging, husarbeid og ivaretagelse av egen økonomi. Mangel på ADL-ferdigheter kan føre til redusert livskvalitet, redusert følelse av å mestre hverdagen og avhengighet av bistand, enten instrumentell eller menneskelig (Edemekong, Bomgaars, Sukumaran & Levy, 2019).

I en rapport angående rusbehandling i Indre Østfold fengsel finner man kort om hva slik trening kan bestå av i fengsel. Her definerer de ADL-ferdigheter som “meningsfulle og mål--rettede handlinger utført på ulike livsområder” (Bergly & Sømhovd, 2019, s. 41) Når noen innsatte først kommer til fengselet vil de gjerne være i en situasjon der de trenger umiddelbar beskyttelse. I denne fasen er mange av de innsatte ofte preget av usikkerhet og lavt selvbilde. Vi tenker her at mestring av ADL-ferdigheter vil være viktig i rehabiliteringen da en innsatt forteller: «Hvis man opplever mestring under soning så vil dette føre til et bedre selvbilde og mye bedre selvtillit, som igjen vil føre til at man kanskje ønsker å endre på livet sitt den dagen man kommer ut» (NRK, 2017b, 26:52).

Flere trenger trygghet gjennom rammer og forutsigbarhet, basal omsorg og å vite at noen har den oversikten over hverdagen de selv mangler. Her vil innføring i regler på avdelingen, etablering av en grunnleggende struktur i hverdagen, og arbeid med ADL-funksjoner som døgnrytme, rutiner rundt måltider og ernæring generelt være gjeldende. Vi tolker i ordlyden at instrumentelle ADL-ferdigheter her vil være i fokus. I rapporten står det at “Godt miljøterapeutisk arbeid innebærer i en slik situasjon altså å «ta kontrollen» for den innsatte og gi enkle, klare råd og rettledninger” (Bergly & Sømhovd, 2019, s. 44).

Her tenkte vi først at arbeid med slike ADL-ferdigheter må regnes for å ha tettere bånd til miljøarbeid enn miljøterapi. Dette fordi fokuset i miljøarbeid er blant annet rettet mot en opplevelse av glede og trivsel og ADL-treningen skal for de innsatte oppleves som meningsfull. Da rapporten viser at mange er usikre og har lavt selvbilde mener vi at glede og trivsel vil danne basis for grad av meningsfullhet. Samtidig må ADL-ferdighetene bygges videre på og holdes ved like *utenfor* fengsel. Angående dette tenker vi at treningen skjer med et livsløpsperspektiv og ikke nødvendigvis er tidsavgrenset slik GAVE skisserer. ADL-trening er målrettet, ja, men at ansatte gir “enkle, klare råd og rettleidninger” i det miljøterapeutiske arbeidet stemmer ikke nødvendigvis overens med hvordan *vi* i oppgaven forstår målrettet miljøterapi. Ut fra dette tolker vi derfor at ADL i denne forstand kan handle om miljøarbeid.

Likevel vet vi ikke *hvordan* de ulike fengslene praktiserer ADL-trening. Det kan tenkes at noen av respondentene jobber i fengsel hvor treningen faktisk har en klar målorientering, grad av struktur og systematikk. Med utgangspunkt i GAVE-modellen ser vi for oss en prosess hvor vi mener at ADL-trening kan være målrettet miljøterapi. Først vil det være naturlig å foreta en funksjonskartlegging, hvor den ansatte og den innsatte samarbeider om å peke på ADL-funksjoner den innsatte vil forbedre. Brukerstemmen er her sentral med tanke på mestring, verdi og nytte av treningen. Man kan så sette mål om at “denne ferdigheten skal jeg klare innen x uker” og lage et treningsprogram rettet mot måloppnåelse, med faste tider og en gjennomføringsplan for hver treningsøkt. Etter tidsperioden kan man evaluere prosessen og peke på hva som gikk bra og ikke.

Ut i fra dette tenker vi at ADL-trening i fengsel kan være både miljøarbeid og målrettet miljøterapi. Dette avhengig av treningens tidsavgrensning samt graden av struktur, målrettethet og evaluering.

4.1.2 Rusmestring

Mye har jo forandret seg for meg nå når jeg har fått blitt kjent med meg selv med rusmestring her inne, og funnet ut av ting jeg ikke har funnet ut av før. Og det å være inne får man også til å tenke mye mer på familie og hva man egentlig har sløst bort livet sitt på. (NRK, 2018, 05:25)

I dag finnes det flere veletablerte rusmestringsprogram i norske fengsler, men vi finner lite litteratur som konkret beskriver disse programmene og hvordan de fungerer. I nasjonal

retningslinje for legemiddelassistert rehabilitering ved opioidavhengighet finner man følgende om rusmestring:

Rusmestring er grunnlaget som muliggjør mestring av øvrige rehabiliteringsmål. Trygge rammer for pasienten med tett samtaleoppfølging, relasjonsbygging og trygge utleveringsordninger er avgjørende for å oppnå best mulig rusmestring. Når en indre struktur og motivasjon for å utforske en rusfri tilværelse er etablert, kan rammene for kontroll endres over tid. (Helsedirektoratet, 2010, s. 67).

Vi tolker her at rusmestring er et overordnet begrep med underliggende tiltak, og vi velger her å presentere to tiltak vi fikk kjennskap til fra undersøkelsen som kan si noe om innholdet i rusmestringsprogrammene: reflekterende og strukturerte samtaler.

4.1.2.1 Reflekterende samtaler

Reflekterende samtale er en samtale mellom en innsatt og tilsatt der en tredjepart (annen tilsatt) lytter og innimellom kommer med sine refleksjoner. Formålet er at den innsatte skal kunne gjøre seg kjent med egne tankemønstre, følelser, handlemåter og forståelsesformer. Samtalen skal være på den innsattes premisser. (Kriminalomsorgen, 2012).

Trondheim Fengsel har konkludert med at slike samtaler oppleves berikende for både innsatte og ansatte. Reflekterende samtaleform kan regnes for å være grunnleggende samtaleprinsipper som gjør at man blir en bedre samtalepartner. Kjernen ligger i det å lytte, fremfor det å snakke (Kriminalomsorgen, 2009). De innsatte trekker frem at gjennom reflekterende samtaleform blir de møtt og snakket med på likeverdige vilkår. Det gir de muligheten til å sortere i og få orden på tankene sine (Kriminalomsorgen, 2012).

Vi tenker at slike reflekterende samtaler kan regnes for å være nyttige verktøy innenfor det daglige miljø- og relasjonsarbeidet som foregår i fengsel. Disse samtalen vil være nyttige i forhold til å etablere en relasjon i det daglige møtet med de innsatte, hvor det er mulighet for å snakke løst om ting man har på hjertet, drøfte tankene sine, og få bekreftelse eller tilbakemelding på disse.

Som nevnt peker John Pratt (2008) på den avslappede ansatt-innsatt-relasjonen i norske fengsler, og vi tenker reflekterende samtaler kan bidra til dette, som igjen kan danne grobunn for god miljøterapi og godt miljøarbeid. Reflekterende samtaler kan slik også virke

forebyggende, da de kan være med på å hindre utvikling av negative tankemønstre, som igjen kan føre til negative handlinger. Dette finner vi støtte i gjennom de ansattes perspektiv, hvor det hevdes at gjennom reflekterende samtaler blir mange innsatte roligere og unngår utagering (Kriminalomsorgen, 2012).

Når det kommer til hvorvidt slike samtaler kan regnes for å være målrettet miljøterapi anvendt i GAVE, så antar vi det vil være foretatt en *generell* kartlegging av den innsattes behov ved innsettelse. Her vil det være naturlig at det utformes noen mål i samråd med den innsatte med bakgrunn i det som kommer frem i kartleggingen. Vi tenker her at reflekterende samtaler kan inngå som et tiltak anvendt i GAVE for å nå disse målene. Ut i fra dette mener vi derfor at reflekterende samtaler både kan være et nyttig verktøy i det dagligdagse miljøarbeidet i fengsel, men at det også kan inngå som et målrettet miljøterapeutisk tiltak anvendt i GAVE.

4.1.2.2 Strukturerte samtaler

Som nevnt i kapittel for søkeprosess fant vi lite litteratur om enkelte tiltak direkte knyttet til fengsel. Dette gjaldt da kanskje spesielt strukturerte samtaler. Børresen beskriver strukturerte samtaler derimot på følgende måte, sett i skolesammenheng, og vi tenker dette kan være overførbart til fengsel:

En strukturert samtale er en samtaleform som blant annet blir brukt mye i undervisning, og som tar sikte på å bryte ned tendensen til monologisk undervisning og legge til rette for “the right kind of talk” (Børresen, 2015, s.26). Målet med samtalen er å få frem samtaledeltakernes spørsmål, problemer og interesser, samtidig som alle er aktive gjennom å lytte og snakke til hverandre, samt vurdere det som blir sagt. Samtalen følger også, som det ligger i navnet, en forhåndsbestemt oppbygning eller struktur.

Samtalen starter med en felles oppgave, deretter er det en tenkepause der alle skriver ned sine ideer. Alle hører på hverandre og undersøker og utvikler det som kommer fram. Det hele avsluttes med en metasamtale eller «en samtale om samtalen».
(Børresen, 2015, s.26).

Deltakerne i samtalen skal også snakke klart, begrunne det de sier, og i noen tilfeller, oppgi sitt standpunkt. Kritikkk skal også møtes med argumenter, ikke med påstander om krenkelse eller intoleranse (Børresen, 2015, s. 19).

Det som umiddelbart fanger oppmerksomheten vår med strukturerte samtaler, er at samtalen i seg selv ikke ser ut til å være individuelt tilpasset. Først og fremst styres ordet av en samtaleleder. Samtalen kan være planlagt hvor samtaleleder har valgt ut et tema det skal snakkes om på forhånd. Eller så kan den være spontan, det vil si deltakerne i samtalen finner et tema sammen som de ønsker å se nærmere på (Børresen, 2015, s. 28). En strukturert samtale vil derfor ikke nødvendigvis ta utgangspunkt i *den enkeltes* motivasjon og ønsker. Det kan derfor tenkes at samtalene har varierende nytteverdi for hver enkelt innsatt.

Vi ser at metoden *kan* være både målrettet og miljøterapeutisk. Strukturerte samtaler ser ut til å ha et bestemt mål, en høy grad av struktur, en klar start og slutt, i tillegg til en del hvor deltakerne evaluerer samtalen. Kartleggingselementet er det eneste vi er usikre på når vi knytter tiltaket til GAVE. Vi mener det skjer en viss form for kartlegging innad gruppen i de spontane samtalene der deltakerne sammen finner et tema å snakke om. Likevel finner vi lite som tilsier at det foretas en individuell kartlegging av samtalebehov. Her tenker vi tiltaket mister litt brukermedvirkning, som er en viktig del av GAVE. Samtidig er det viktig å huske på at GAVE-modellen er dynamisk, og inngangspunktet til arbeidet ikke nødvendigvis vil være en kartlegging.

Vi finner også at strukturerte samtaler blir brukt som et verktøy i det rehabiliterende tiltaket "russamtalen". Som nevnt i teorikapittelet tar russamtalen sikte på å ansvarliggjøre og bevisstgjøre den domfelte i forhold til egen rusatferd, forebygge rusing under straffegjennomføringen og legge til rette for å kunne endre rusvaner (KRUS, 2013b). Russamtalen som tiltak omfatter én avklaringsamtale og deretter tre strukturerte samtaler med et bestemt faglig innhold (KRUS, 2013b). Russamtalen kan også som nevnt være et lavterskeltilbud til innsatte som ønsker å snakke om sitt rusproblem.

4.1.3 ART og sosial ferdighetstrening

Over tid har det vist seg at trening i sosiale ferdigheter kan ha en viktig rolle i forebyggende arbeid mot både kriminalitet, rusmisbruk og psykiske lidelser (Ogden, 2012). Mange rusmiddelavhengige mangler også sosiale ferdigheter (Granby og Lie, 2008, s.67), og om vi ser dette i sammenheng med den store andelen *innsatte* med ruslidelser, tenker vi dette er ferdigheter det kan være lurt å trene opp før løslatelse.

I de miljøene vi har vanket i så er jo vold løsningen på alle konflikter omtrent. Men det kan jo være, på en måte, fordi at vi ikke har de verktøyene i kassen vår til å løse det på noen annen måte. (NRK, 2017a, 25:55)

ART er et strukturert og forebyggende program i møte med slike sosiale ferdigheter, som kan brukes i rehabiliteringsarbeid med unge kriminelle (O'Keefe, 2019). ART består av tre komponenter: sosial ferdighetstrening, sinnemestring og moralsk resonnering. Vi velger å presentere disse tiltakene sammen da de inngår i hverandre og vi tror dette kan bidra til å skape en mer helhetlig forståelse av dem.

Sosial ferdighetstrening fungerer i ART som den identifiserende komponenten og skal kunne peke ut sinneutløsere. Deretter tar den andre komponenten fatt på sinnemestring, hvor deltakeren aktivt skal utfordre aggresjonen sin og øve på å regulere den. Her fokuseres det på å finne alternative måter å mestre konflikter og konfrontasjoner på (Ogden, 2012). Den tredje komponenten søker å utfordre antisosiale holdninger gjennom moralsk resonnering. Her er målet å gjøre personen bevisst på slike holdninger i kontekst med samfunnet, og gjennom bevisstheten skape endringer i antisosiale tankemønstre (O'Keefe, 2019, s.46). Programmet er tidsavgrenset til et 30-timers intervensjonsprogram som foregår over ti uker. Deltakerne vil ukentlig få én time trening og opplæring innen hver av de tre komponentene.

Når det kommer til sosial ferdighetstrening får deltakerne undervisning og opplæring i ulike prososiale oppgaver eller rollespill før de gjennomfører oppgavene. Prososial atferd blir positivt forsterket, eksempelvis ved ros. Dette er ment for å styre deltakerne mot et prososialt alternativ til veletablert antisosial atferd (Ogden, 2012). Atferden blir så vurdert og deltakerne selvevaluerer gjennom sjekklister. Disse fylles ut av både behandler og deltaker i starten og slutten av programmet, hvor dataene sammenlignes som en del av kartleggingen. Sjekklistene tar sikte på å kartlegge sosiale ferdigheter hos deltakeren, eksempelvis lytteevne og målsettingsevne, og søker å måle progresjon i disse (O'Keefe, 2019, s. 68).

Helsedirektoratet definerer sosial ferdighetstrening som:

En strukturert metode der selve behandlingen først starter ved at en foretar en detaljert vurdering og atferdsmessig analyse av pasientens sosiale ferdigheter, etterfulgt av en individuell eller gruppebasert intervensjon for å trene på sosiale ferdigheter relatert til

pasientens opplevde manglende kompetanse. De ulike ferdighetene blir delt inn i mindre ferdighetsmål, som pasientene trener på å mestre. (Helsedirektoratet, 2013, s. 72).

Med bakgrunn i dette mener vi at sosial ferdighetstrening både kan være et miljøterapeutisk tiltak i seg selv, men også vil være et viktig verktøy i ART. Vi mener også det er klare fellestrekk mellom strukturen i ART og strukturen i GAVE-modellen. Komponenten om sosial ferdighetstrening kan knyttes til kartlegging, analyse, og målsetting i GAVE. Sinnemestringskomponenten i ART knytter vi til en konkret gjennomføringsplan og metode noe som også er med i komponenten om moralsk resonnering. Kartleggingen av fremgang i slutten av de 10 ukene, ser vi på som den evaluerende delen av programmet som vi også kan knytte til GAVE. Videre kjenner vi igjen mange av Lindes kriterier for miljøterapi i både ART og sosial ferdighetstrening. Der i blant høy grad av både behandlingsfokus, systematikk, struktur, målsetting og evaluering. Derfor vurderer vi begge tiltakene for å være både målrettede og miljøterapeutiske og kan anvendes gjennom GAVE.

Det som taler imot at ART er målrettet og miljøterapeutisk er det manglende brukerperspektivet. Selv om det tilsynelatende tas høyde for individuelle forutsetninger fremkommer det i liten grad at brukerstemmen er tatt med i målvalgsprosessen av hva som bør trenes på. Denne tanken finner vi støtte gjennom de *standardiserte* kartleggings- og selvevalueringskjemaene som blir brukt i ART. Hva som bør trenes på virker som om kommer fra behandlerens side, og det kan tenkes at disse standardiserte skjemaene ikke vil dekke individuelle behov. Likevel antar vi at det foreligger motivasjon og vilje fra deltakerens side for at han eller hun i det hele tatt skal delta i tiltaket.

4.2 Oppsummering og avslutning

I oppgaven har vi forsøkt å finne ut av hvordan målrettet miljøterapi brukes i rehabiliteringsarbeid med innsatte i norske fengsler. I forsøk på å belyse dette gjorde vi først et bakgrunnsøk og dannet oss et teorigrunnlag før vi formulerte og gjennomførte en spørreundersøkelse. Til slutt gjorde vi et oppfølgingssøk knyttet til svarene fra undersøkelsen, og drøftet resultatene.

I drøftingen mener vi at vi har belyst problemstillingen. Vi har trukket frem alle tiltakene, drøftet for og imot og kritisk reflektert over hvorvidt et tiltak kan anses for å være målrettet, miljøterapeutisk anvendbart i GAVE-modellen. Her fant vi at alle tiltakene *kan* være målrettet miljøterapi, eller del av et overordnet miljøterapeutisk tiltak, avhengig av tidsavgrensning, grad av struktur, evaluering, målsetting, brukermedvirkning, og individuell tilnærming. Det viktigste her mener vi er hvorvidt den innsattes stemme er inkludert i prosessen, om den innsattes ressurser er lagt til grunn for arbeidet.

Ved hjelp av GAVE i arbeidet med oppgaven tenker vi også at vi har holdt oss i tråd med oppgavens overordnede formål om å opplyse oss selv om et tema vi ikke kunne så mye om fra før. Vi har erfart at modellen er et solid holdepunkt for å videreutvikle seg som fagperson, men også at å bruke den er en treningssak. Likevel har den vært svært nyttig for oss i møte med kriminalomsorgen og deres miljøterapeutiske arbeidsmåter. I arbeidet har vi også lært viktigheten av å foreta kritiske refleksjoner, etiske avveininger og å ta de gode diskusjonene oss imellom, for få et bredere perspektiv på det vi undersøker.

Det som kanskje overrasket oss mest i oppgaveprosessen var hvor mye ruslidelser det er blant innsatte i norske fengsler. Dette får oss til å lure på om forekomsten vil være like høy i fremtiden, og hvor sterkt miljøterapien vil stå her i møte med denne type lidelser. Vi har tenkt at mange personer kanskje ikke har fått den hjelpen de trenger, noe som har ført til at de har endt opp med rus og kriminalitet. Det bør absolutt fokuseres på at miljøterapien skal få en større plass i rehabiliteringen i fengsel, men er det ikke minst like viktig at den styrkes i arbeidet med risikogrupper på utsiden? Vi tenker helt avslutningsvis at rusreformens formål kan gi en pekepinn på hva vi kan vente oss her.

Regjeringen ønsker å endre myndighetenes reaksjoner mot personer som tas for bruk og besittelse av narkotika fra straff til hjelp, behandling og oppfølging. Regjeringen vil gjennomføre en rusreform for å sikre et bedre tilbud til rusavhengige, der ansvaret for samfunnets reaksjon på bruk og besittelse av illegale rusmidler til eget bruk overføres fra justissektoren til helsetjenesten. (NOU 2019: 26, 2019, s.18)

5.0 Litteraturliste

- Amundsen, B. (2018, 23. desember). Norge har flest fanger i Norden. Hentet 17. april 2020 fra: <https://forskning.no/kriminalitet/norge-har-flest-fanger-i-norden/1274053?fbclid=IwAR11cTu1vkfIX-8U8zf6ijYpvrpihidfWEwtBvjpbvlBnoP6jJjkINLJu8A>
- Bergly, T., & Sømhovd, M. (2019). *Rusbehandling i Indre Østfold fengsel*. (Tyrili skriftserie nr. 1/2019). Hentet fra 29. april 2020 fra: <https://m.tyrili.no/getfile.php/1338061-1552559279/Bilder/PDF-er/Fra%20FoU/Eidsbergrapporten%202019%20-%20digital%20versjon.pdf>
- Brinkmann, S. (2016) Methodological breaching experiments: Steps toward theorizing the qualitative interview. I *Sage Journals* 22(4), s.520-533. Hentet 27. februar fra <https://doi.org/10.1177%2F1354067X16650816>
- Børresen, B. (2015). En egen form for samtale. I Christensen, H., & Stokke, R.S. (Red), *Samtalens didaktiske muligheter*. (s.18-32). Oslo: Gyldendal Akademisk
- Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Datatilsynet. (2019a. 17. juli). Hva er en personopplysning? Hentet 30. mars 2020 fra: <https://www.datatilsynet.no/rettigheter-og-plikter/personopplysninger/>
- Datatilsynet. (2019b. 08. august). Behandlingsgrunnlag. Hentet 30. mars 2020 fra: <https://www.datatilsynet.no/rettigheter-og-plikter/virksomhetenes-plikter/behandlingsgrunnlag/veileder-om-behandlingsgrunnlag/>
- Edemekong, P.F., Bomgaars, D.L., Sukumaran, S., Levy, S.B. (2019) Activities of Daily Living (ADLs). StatPearls. Hentet 22. april 2020 fra <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK470404/>
- Friestad, C., Skog Hansen, I.L. (2004) *Levekår blant innsatte*. (Rapport nr. 429) Oslo: Fafo

Forskrift om habilitering og rehabilitering. (2011). Forskrift om habilitering og rehabilitering, individuell plan og koordinator. (FOR-2011-12-16-1256). Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2011-12-16-1256#>

Granby, I., Lie, G. (2011). *Mennesket bak rusen*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Grimstad, J.P., Johansen, K. (1986) *Vernepleieren mellom utdanning, yrkesutøvelse og politikk*. Klæbu: Vernepleierskolen i Sør-Trøndelag

Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Gråwe, R. W. & T. Ruud (2006) *Rus og psykisk lidelse i psykisk helsevern for voksne*. (Rapport nr. STF78 A06003) Trondheim, SINTEF Helse.

Justis- og beredskapsdepartementet. (2008). *Straff som virker - mindre kriminalitet - tryggere samfunn* (Meld. St. 37 (2007-2008)). Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-37-2007-2008-/id527624/?ch=1>

Justis- og politidepartementet. (2008). *Straff som virker - mindre kriminalitet - tryggere samfunn*. (Publikasjonskode G-0403B) Kriminalomsorgsmelding.

Helsebiblioteket. (2016). Kildevalg. Hentet 23.04.20 fra:

<https://www.helsebiblioteket.no/kunnskapsbasert-praksis/litteratursok/kildevalg>

Helsebiblioteket (2019) McMaster PLUS oppdateres - pyramidesøket. Hentet 7. mai 2020 fra

<https://www.helsebiblioteket.no/om-oss/artikkelarkiv/mcmaster-plus-sok-i-kunnskapspyramiden-hold-deg-oppdateret>

Helsedirektoratet. (2013). *Nasjonal faglig retningslinje for utredning, behandling og oppfølging av personer med psykoselidelser*. (IS-1957). Oslo: Helsedirektoratet

Helsedirektoratet. (2010). *Nasjonal retningslinje for legemiddelasstert rehabilitering ved opioidavhengighet*. (IS-1701). Oslo: Helsedirektoratet

Helse Norge. (2018, 07. juni). Behandling av samtidige rusproblemer og psykiske lidelser. Hentet 17. april fra: <https://helsenorge.no/rus-og-avhengighet/behandling-av-samtidige-rusproblemer-og-psykiske-lidelser>

Hetland, H., Herrestad, H. (2008) Miljøterapeutiske utfordringer i møte med suicidale pasienter. I *Suicidologi* 13(2), s.12-15. Hentet 16. april 2020 fra https://www.researchgate.net/publication/281601608_Miljoterapeutiske_utfordringer_i_mote_med_suicidale_pasienter

Kriminalomsorgen. (2020a). Hvordan gjennomføres straff. Hentet 16. april 2020 fra: <https://www.kriminalomsorgen.no/hvordan-gjennomfoeres-straaff.237874.no.html>

Kriminalomsorgen. (2012). Reflekterende samtaler: - en suksess. Hentet 21. april 2020 fra: <https://www.kriminalomsorgen.no/reflekterende-samtaler-en-suksess.5126927-237613.html>

Kriminalomsorgen. (2009). Reflekterende Samtaler ved Trondheim Fengsel. Hentet 21. april 2020 fra: <https://www.kriminalomsorgen.no/reflekterende-samtaler-ved-trondheim-fengsel.4582260-237613.html>

Kriminalomsorgen. (2006). Rusavhengige i fengsel skal få bedre oppfølging. Hentet 17. april 2020 fra: <https://www.kriminalomsorgen.no/rusavhengige-i-fengsel-skal-faa-bedre-oppfoelging.348182-237613.html>

Kriminalomsorgen. (2020b). Straff i fengsel. Hentet 26. februar 2020 fra: <https://www.kriminalomsorgen.no/straaff-i-fengsel.237611.no.html>

KRUS. (2013a, 20. september). Russamtalen. Hentet 30. april 2020 fra: <https://www.krus.no/russamtalen.5301755.html>

KRUS. (2013b, 20. desember). Russamtalen. Hentet 22. april 2020 fra:

<https://www.krus.no/russamtalen.309878.no.html>

Larsen, A. (2017). En enklere metode: Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode. (2. utg. ed.). Bergen: Fagbokforlaget.

Linde, S. (2018) Miljøarbeid/Miljøterapi. Hentet 27. februar 2020 fra

<https://docplayer.me/62149551-Miljoarbeid-miljoterapi-solvi-linde.html>

Nordlund, I., Thronsen, A. & Linde, S. (2015). *Innføring i vernepleie*. Oslo: Universitetsforlaget

Norsk Senter for Forskningsdata. (2018, 16. oktober). Nettbaserte spørreundersøkelser.

Hentet 30. mars 2020 fra:

https://nsd.no/personvernombud/hjelp/forskningsmetoder/nettbaserte_sporreundersokelser.html

NOU 2019: 26 (2019) *Rusreform - fra straff til hjelp*. Hentet 28. april fra

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-26/id2683531/>

NRK (2018, 21. april) *Røverradion* [Audio Podcast] Hentet 14. mai 2020 fra:

<https://radio.nrk.no/serie/roverradioen/KMTE82001618/21-04-2018>

NRK (2017a, 9. desember) *Røverradion: Hvorfor er de innsatte så sinte?* [Audio Podcast]

Hentet 14. mai 2020 fra

<https://open.spotify.com/episode/6CaHlwy4eNILVh9FMgshrh?si=OyifC235QNu2UGLnbenvHg>

NRK (2017b, 2. desember) *Røverradion: Hvorfor er mestringsfølelse viktig?* [Audio Podcast]

Hentet 13. mai 2020 fra

<https://open.spotify.com/episode/4SDgtDzYyRWntQYFy8bViJ?si=Mq8qL-chQy-9C8C8Sb55nw>

NRK (2020a, 25. november) *Røverradion: Cecilie Kåss Furuseth om diagnoser, utenforskap og ensomhet* [Audio Podcast] Hentet 13. mai 2020 fra <https://open.spotify.com/episode/4hAotSffVtYjiJ9e7tBZIP?si=pAhBVy1rQGWGimmEug4xPA>

NRK (2020b, 22. februar) *Røverradion: Å bli voksen bak murene* [Audio Podcast] Hentet 14. mai 2020 fra: https://open.spotify.com/episode/6qx3neHlrOpDbF7jCTx8nh?si=vwqc7eaQR--HijlJAxY_TQ

O'Keefe, N.K. (2019) *The Implementation of Aggression Replacement Training (ART) with a High-Risk, Detained, Pre-adjudicated Juvenile Offender Population*. Spalding University. Hentet 21. april 2020 fra <https://search.proquest.com/docview/2201878777?pq-origsite=gscholar>

Ogden, T. (2012) Sosial kompetanse og sosial læring hos barn og unge. Hentet 2. april 2020 fra <http://www.forebygging.no/Artikler/2014-2012/Sosial-kompetanse-og-sosial-laring-hos-barn-og-unge/>

Owren, T., Linde, S. (2011) *Vernepleierfaglig teori og praksis - sosialfaglige perspektiver*. Oslo: Universitetsforlaget

Regjeringen.no (2020). Koronavirus (Covid-19). Hentet 16. mars 2020 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/helse-og-omsorg/innsikt/koronavirus/id2692388/>

Statistisk Sentralbyrå (2019) Fengslinger. Hentet 17. april 2020 fra <https://www.ssb.no/fengsling>

Sykepleien. (2019). Metodetriangulering – et metodisk minefelt eller en berikelse av fenomener?. Hentet 23.04.20 fra: <https://sykepleien.no/forskning/2009/03/metodetriangulering-et-metodisk-minefelt-eller-en-berikelse-av-fenomener>

Pratt, J. (2008). Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess: *Part I: The Nature and Roots of Scandinavian Exceptionalism*. *The British Journal of Criminology*. 48(2), s.119-137. Hentet 16. april fra <https://doi.org/10.1093/bjc/azm072>

Torrens, M., Rossi, P.C., Martinez-Riera, R, Martinez-Sanvisens, D., Bulbena, A. (2012) Psychiatric Co-Morbidity and Substance Use Disorders: Treatment in Parallel Systems or in One Integrated System? I *Substance Use & Misuse* 47 (8-9), s.1005-1014. Hentet 17 april fra: <https://doi.org/10.3109/10826084.2012.663296>

Utdanning.no (2020) Miljøterapeut. Hentet 20. april 2020 fra <https://utdanning.no/yrker/beskrivelse/miljoterapeut>

6.0 Vedlegg

6.1 Spørreundersøkelse

Del 1 av 5

Hvordan brukes målrettet miljøterapi i rehabiliteringsarbeid med innsatte i norske fengsler?

Gjennom denne spørreundersøkelsen vil vi hente inn informasjon til vår bacheloroppgave om hvordan det er å jobbe miljøterapeutisk i norske fengsler.

Det er kun vi, vår veileder og sensorer av oppgaven som vil få kjennskap til svarene vi innhenter. Undersøkelsen er frivillig og du vil være anonym, det vil si: dine svar kan ikke knyttes til deg.

Når spørreundersøkelsen er gjennomført, vil vi gå gjennom dataen vi har samlet inn, bruke det som er relevant i oppgaven, og slette det resterende. Når prosjektet er over vil alle svar bli slettet.

Ved å trykke ja nedenfor godtar du å delta i spørreundersøkelsen, og bekrefter at du har forstått hva det innebærer å delta.

12 svar

A pie chart with a single blue slice representing 100%. To the right of the chart is a legend with a blue dot and the text 'Ja'.

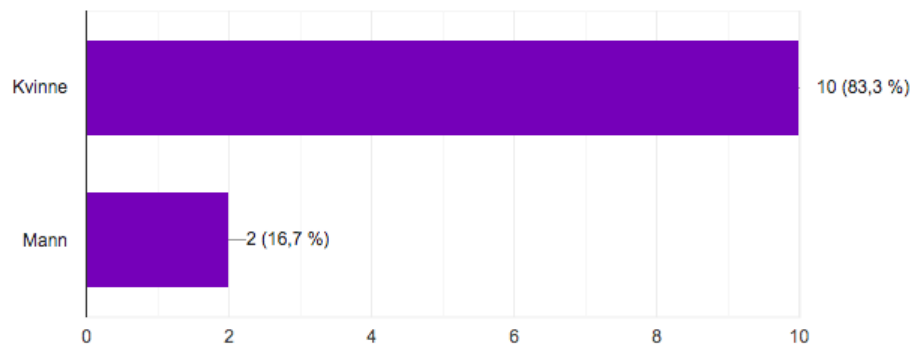
Svaralternativ	Prosent
Ja	100%

Bakgrunnsopplysninger

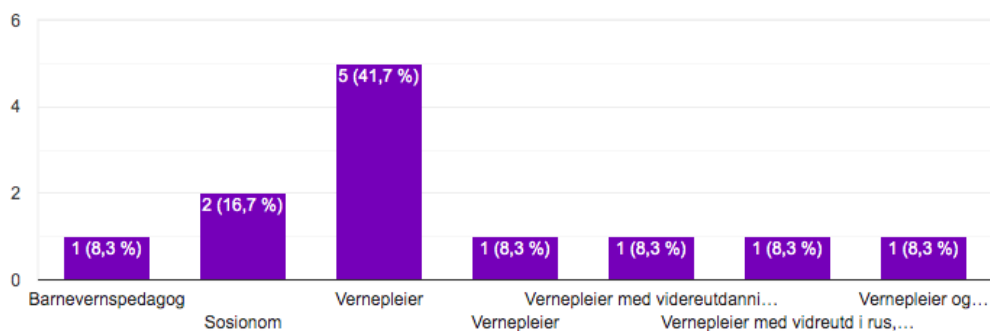
Kryss av for riktig svar. Er du:

12 svar

Hva er din utdanning?

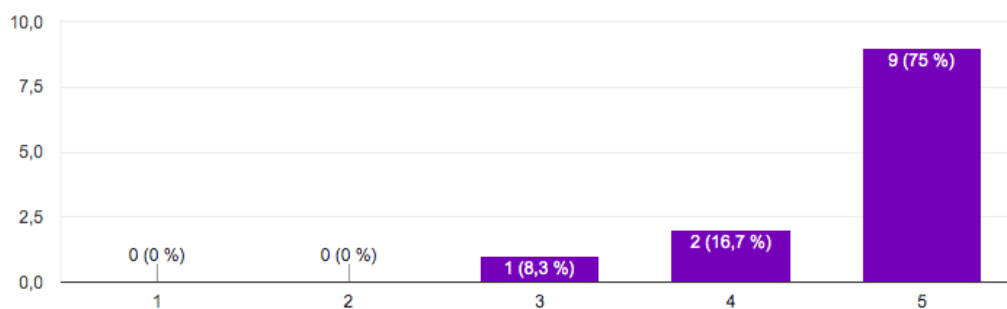
12 svar

Miljøterapi i rehabiliteringsprosessen

I hvilken grad mener du at de innsatte har nytte av å ha miljøterapeuter til stede i fengsel?

12 svar

Hvilke spesifikke miljøterapeutiske tiltak er iverksatt ifbm. rehabilitering i DITT fengsel? Eksempel:
Sosial ferdighetstrening

11 svar

Det er få spesifikke tiltak for alle, ettersom de innsatte har så varierte utfordringer. Vi jobber miljøterapeutisk ved å tilbringe mye tid sammen med de innsatte, og forsøke å skape et miljø som fremmer utvikling for hver enkelt innsatt. Generelle tiltak hos oss lener mer mot miljøarbeid enn miljøterapi i form av idrettsdager, filmkvelder o.l.

Sosiale ferdighetstrening, nettsverkskartlegging, rusmestring

Fokus på egenomsorg og mestring, samtaler med fokus på å finne struktur i en begrenset hverdag. Opprettholde en døgnrytme med fokus på viktighet av fysisk aktivitet og psykisk helse. Hvordan håndtere isolasjon, og fokus på veien videre. Fokus på personlig vekst- muligheter. Hvordan benytte seg av dette.

Coaching og veiledning. selvstendighetstrening

Sosial ferdighetstrening, ADL trening, rusmestring

Sosial trening
Samtaler

Sosiale ferdigheter
Kommunikasjon
Grensesetting
Nettverk
Skole
ADL ferdigheter

Forberedende til rusbehandling

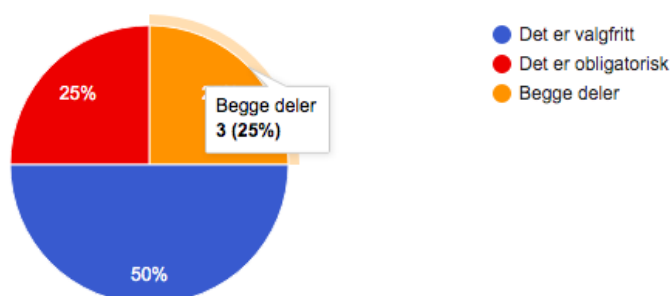
ART, Adl-trening før tilbakeføring

Individuell oppfølging, planlegging av løslatelse, temagrupper to ganger i uka, sosial ferdighetstrening, sosiale fremstillinger ut på turer i skog og mark, fysisk aktivitet

Program, strukturerte samtaler med ulike temaer, ferdighetstrening, individuell tilpasning

Er det valgfritt for de innsatte i ditt fengsel å ta del i slike tiltak, eller kreves/ er det obligatorisk at de deltar?

12 svar

Hvordan bruker du miljøterapi i arbeidet med disse tiltakene og de innsatte?

10 svar

Miljøterapi brukes aktivt hver dag ettersom de innsatte i vårt fengsel er i en særlig sårbar posisjon. De innsatte er daglig i kontakt med miljøterapeuter og vi har stort fokus på forutsigbarhet, tillit og relasjon.

Bruker reflekterende samtaleform - der innsatte forteller, og en miljøterapeut gjentar det som blir sagt. Gir den innsatte mulighet til å høre seg selv. Viser seg å være god måte å reflektere rundt egne tanker og meninger. Dette er en gruppe som har hatt mange samtaler, det meste er innøvd, mye løgn og snakke etter munnen. Dette prøver vi å plukke ned, legge ansvar der det skal være, og finne nye «knagger» å henge hendelser på

Alle innsatte har en innkomstsamtale- her kartlegges pasientens fysiske og psykiske helse. Videre vurderes det her også behov for evt videre oppfølging og behov for miljøterapeutiske tiltak.

Bisto innsatt i å sette mål, delmål og bisto/støttet i gjennomføring og evaluering

Jobbet på rusmestringsenhet i høy sikkerhets fengsel. På denne avd var det obligatorisk å delta både på rusmestring og alle andre felles aktiviteter vi gjennomførte. Alt jeg/vi jobber med på avd er miljøterapeutisk. Noen trenger mere veiledning og støtte enn andre.

Mottar lønn

Tilstedeværelse

Gjøre ting/daglige oppgaver sammen

Samtaler

Aktiviteter inne og utenfor fengselet

Grupper, turer, fellesskaps, lufting,

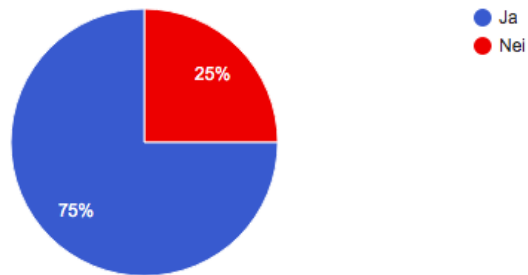
Helhetsperspektiv, mennesket i fokus, ikke kriminaliteten

Bruker miljøterapi i alt vi gjør. Alt fra arbeid i fellesskapet ved å bygge gode relasjoner til individuell oppfølging, planlegging av veien videre og ansvarsgrupper

Stortingsmelding nr. 37

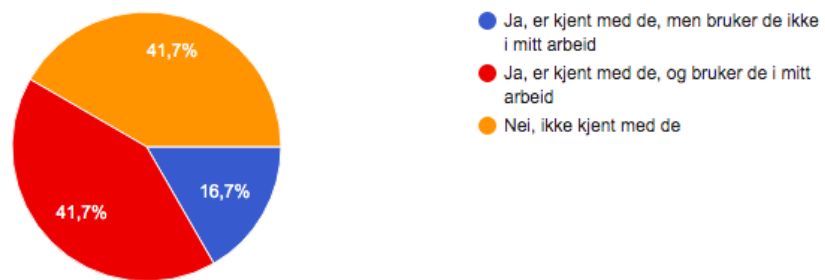
Er du kjent med innholdet i Stortingsmelding nr 37?

12 svar

Er du kjent med begrepene konsekvenspedagogikk, humanøkologi og kognitive miljøtiltak, og bruker du disse i ditt arbeid?

12 svar

Annet

Om det er noe du ønsker å tilføye til din besvarelse på denne spørreundersøkelsen, som du føler ikke er blitt dekket gjennom dine svar på spørsmålene, så skriv det gjerne her. Vi blir svært glad for all informasjon vi får! Det er valgfritt å svare på dette spm.

3 svar

Fengselsstraff skal gjennomføres ved innskrenkning av frihet, og innsatte skal ikke straffes på andre måter. Innsatte i Norge fortjener derfor å trives når de soner. Norske fengsler har få økonomiske ressurser og miljøarbeid innenfor murene blir gjerne oversett eller nedprioritert. Økt fokus på miljøarbeid og miljøterapi i norske fengsler kan potensielt sett fungere forebyggende for andre utfordringer. Miljøarbeid og miljøterapi er bevist fungerende for trivsel og utvikling på andre arenaer. Hvorfor ikke i fengsel?

Jeg jobbet kun i 6 mnd så erfaringen er ikke lang. utfordringen var også at det var fengsel med korte straffer, så stor gjennomtrekk og hovedjobben ble å forsøke å opprette/ holde kontakt med nav i hjemkommunen og sikre bolig, tjenester, livsopphold og aktivitet ved utskrivning.

Viktig jobb miljøterapeuter gjør på innsiden i fengsel. Vi får ofte en bedre kontakt med innsatte da vi ikke går med uniform. Jeg hadde eget kontor på avd der døra mi alltid sto åpen. På denne måten fikk jeg mye besøk og mange flotte samtaler med innsatte. Vi som vp har mye flott kunnskap med oss. Men jeg synes også det er viktig å ha flere års erfaring fra jobb innen rus og psykiatri med seg i bagasjen FØR man starter å jobbe med innsatte i fengsel.